

SAANKO TUKEA?

Miten Perheiden tuki –projekti vastaa vapautuvan vangin lapsen tuen tarpeisiin

Asta Juntunen – Tarja Lönnroth

Opinnäytetyö, kevät 2007

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Etelä, Helsinki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + diakoni

TIIVISTELMÄ

Asta Juntunen – Tarja Lönnroth, Saanko tukea? Miten Perheiden tuki –projekti vastaa vapautuvan vangin lapsen tuen tarpeisiin. Helsinki, kevät 2007, 50 sivua, 4 liitettä.
Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki, Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK) + diakoni.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, miten Kriminaalihuollon tukisäätiön Perheiden tuki –projekti vastaa vapautuvan vangin lapsen tuen tarpeisiin. Tutkimuksessa selvitettiin, minkälaista tukea lapsi saa ja minkälaisia tuen tarpeita vapautuvan vangin lapsella on.

Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat olivat perhetyö ja perhetyö vankeinhoidossa. Lisäksi selvitettiin lapsen ikäkauden merkitystä tuen tarpeeseen; tukea tarkasteltiin sosiaalisen tuen muodossa. Tutkimusaineistona oli projektin perhetyöntekijöiden muistiinpanot kahden asiakasperheen kanssa tehdystä työstä ja perhetyöntekijöiden haastattelut, joissa keskityttiin muistiinpanoaineiston tarkentamiseen.

Tämä tutkimus tehtiin käyttäen teoriasidonnaista sisällönanalyysiä. Teemoittelussa edettiin siten, että eroteltiin lapselle annetun suoran tuen ja epäsuoran tuen muodot. Annettu tuki jaoteltiin neljään osa-alueeseen: emotionaaliseen tukeen, arvostusta välittävään tukeen, tiedolliseen tukeen ja välineelliseen tukeen. Tutkimusaineistosta nousseita tukimuotoja verrattiin lapsen eri ikävaiheessa tarvitsemaan tukeen ja huomioitiin myös vangin lapsen erityistarpeet.

Tulokset osoittavat, että Perheiden tuki –projektin tuki kohdistui pääasiassa perheiden aikuisiin ja lapset jäivät vähemmälle huomiolle. Lapselle suunnattiin suoraa tukea ainoastaan vanhemman tarpeiden kautta, ei lapselta kysyen tai lasta kuunnellen.

Kun perhetyötä kehitetään erityistä tukea vaativien perheiden kanssa, huomio on kohdistettava myös lapseen. Jatkotutkimuksena olisi hyödyllistä selvittää, miten rikollisuus ja vankeus siirtyvät sukupolvelta toiselle ja miten tämän sukupolvien ketjun voisi katkaista.

Asiasanat: vankeus, vapautuminen, perhetyö, lapsuus, sosiaalinen tuki

ABSTRACT

Asta Juntunen & Tarja Lönnroth, Family Work project: Supporting prisoners' children upon release. Helsinki, Spring 2007, 50 pages, 4 appendices.

Diaconia University of Applied Sciences, Diak South, Helsinki Unit, Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social Work

The purpose of this study was to find out how the Perheiden tuki project (Family Support) responded to the needs of children of prisoners upon parents' release. The main goal of the study was to recognise the special needs of children of prisoners in order to facilitate a family reunification.

This study was a qualitative research. The theoretical frames of reference of the study were family work and family support programs for incarcerated parents and their children. In addition, the significance of the child's developmental age on the need for support was investigated; support was examined in the form of social support. The data for the study was collected from notes made by the family workers of the Family Support project in their work with two client families as well as interviews with the family workers to further specify the written data.

The material was analysed using content analysis. Direct and indirect forms of support given to children were differentiated in the definition of categories. Given support was subdivided into four classes: emotional support, appreciative support, informative support and material support. The forms of support that arose from the study data were compared with the support needed by children at different ages, and the special needs of children of prisoners were also taken into consideration.

The results suggested that the support given by the two family workers was focussed mainly on the adults of the families and that the children were overlooked. Almost all support given to children seemed directed to the needs of the parents; the family workers did not ask about or listen to the children's needs.

In conclusion, a more child-centred perspective could be adopted in the development of family work with families at high social risk. Further research is required to establish how crime and imprisonment are passed down from generation to generation and how to prevent the children of incarcerated parents from becoming incarcerated themselves.

Key words: imprisonment, release from prison, family work, childhood, social support

SISÄLTÖ

1 SAANKO TUKEA?	6
2 LAPSI JA VANHEMMUUS	7
2.1 Teoreettisia näkökulmia lapsen kasvuun ja kehitykseen.....	8
2.2 Lapsen tarpeet ja vanhemmuus	8
2.3 Sosiaalisen tuen merkitys lapsen kehityksessä.....	11
3 PERHETYÖ JA VANKEINHOITO.....	13
3.1 Perhetyö tukimuotona.....	14
3.2 Perhetyö vankeinhoidossa	16
3.3 Lapsinäkökulma perhetyössä	19
4 AIHEPIIRIÄ SIVUAAVAT TUTKIMUKSET JA SELVITYKSET.....	21
5 KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖN PERHEIDEN TUKEA –PROJEKTI	24
5.1 Kriminaalihuollon tukisäätiö vankien tukena	24
5.2 Projekti koko perheen tukemiseksi	25
5.2.1 Lapsi ja vanhemman vankeus.....	26
5.2.2 Perheleiri ja naisten vertaistukiryhmä	27
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	28
6.1 Tutkimuksen tarkoitus.....	28
6.2 Tutkimusaineisto	29
6.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusaineiston analysointi	29
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	31
7.1 Tutkimusperheet.....	31
7.1.1 Case 1: ”Sanna ja Sannan perhe”	32
7.1.2 Case 2: ”Ville ja Villen perhe”	33
7.2 Projektin tuki lapselle.....	34
7.2.1 Epäsuora tuki ja suora tuki lapselle.....	34
7.2.2 Emotionaalinen tuki lapselle	35
7.2.3 Arvostusta välittävä tuki lapselle.....	37
7.2.4 Tiedollinen tuki lapselle	39

7.2.5 Välineellinen tuki lapselle	41
8 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA	42
8.1 Johtopäätökset	43
8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	44
8.3 Uudet haasteet	46
LÄHTEET	47

LIITTEET

1 SAANKO TUKEA?

Vankilasta vapautuminen on vangille ja myös hänen perheelleen silta uuteen elämänvaiheeseen. Sillan alla asuu ilkeä peikko, kuten vanhassa lastensadussa Kolme pukkia (Liite 1) kerrotaan. Sadun pukit selviytyvät sillan yli ruohoiselle niitylle nokkeluutensa ja Isoimman Pukin vahvuuden ansiosta. Vapautuvalla vangilla ja hänen perheellään ei useinkaan ole riittävästi tukijoukkoja ja omia selviytymiskeinoja uudessa tilanteessa, ja putoaminen entiseen elämäntapaan on suuri riski. Viime vuosina on alettu entistä enemmän kiinnittää huomiota vangin sekä hänen puolisonsa ja lastensa tukemiseen erityisesti juuri vapautumisen hetkellä. Työ on pitkäkestoista; se alkaa jo vankeuden aikana ja jatkuu pitkälle vapauteen.

Kiinnostuimme Kriminaalihuollon tukisäätiön hankkeesta Perheiden tuki, jossa on kehitetty vankeudesta vapauteen ulottuvaa perhetyön polkua. Hankkeen perhetyöntekijät etsivät opinnäytetyön tekijää syksyllä 2005 ja me etsimme kiinnostavaa aihetta, joka liittyisi lapsiin, perheisiin, päihteisiin, kriminaalihuoltoon ja asunnottomuuteen; Perheiden tuki –projektissa nämä kaikki aiheet yhdistyivät. Erityishuomion halusimme kiinnittää lapsen asemaan perheessä ja siihen saako nimenomaan lapsi tarvitsemaansa tukea.

Lapsi ei välttämättä osaa itse kysyä: ”Saanko tukea?” Me aikuiset olemme vastuussa lapsista ja meidän tehtävämme on kysyä: ”Saanko tukea (sinua)?” Lapselle voidaan tarjota tukea monin eri tavoin, suoraan tai välillisesti. Perheiden tuki -projektin antama tuki oli työssämme tutkimuksen kohteena. Halusimme selvittää, onko se riittävää auttamaan lasta siinä elämäntilanteessa, jossa hän on kuin Pienin Pukki sillalla ilkeän peikon uhatessa pudottaa hänet alas. Vanhemman vankeus on verrattavissa vanhemman päihde- tai mielenterveysongelmiin tai vanhempien eroon; kaikissa näissä tilanteissa lapset ovat erityisen tuen tarpeessa.

2 LAPSI JA VANHEMMUUS

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja oikeus osallistua häntä itseään koskevaan päätöksentekoon (Lapsen oikeuksien sopimus 1989). Lastensuojelulain (L 683/1983) mukaan lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön ja tasapainoiseen sekä monipuoliseen kehitykseen ja lasta tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavalla loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä ja kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Vanhemmuuteen liittyy suuri joukko erilaisia prosesseja, joita voidaan tarkastella ryhmiteltynä osa-alueittain. Perhehoitoliitto on kehittänyt vanhemmuuden osa-alueiden tiedostamista tukevan vanhemmuuden reikäleipämallin (Laurila 2003, 23–24), jonka mukaan vanhemmuus on biologisuutta, huolenpitoa, rajojen asettamista, rakkauden antamista, mallina olemista, itsenäisyyden tukemista, kiintymyksen rakentamista ym. osatekijöitä. Kuntaliiton Lasso-projektissa on luotu vanhemmuuden roolikartta, jossa vanhemmuus on jaettu viiteen keskeiseen rooliin: elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja, huoltaja ja rakkauden antaja (Helminen & Iso-Heininiemi 1999).

Psykologinen vanhemmuus rakentuu sosiaalisen vanhemmuuden prosesseissa, ja sen kriteeri on kiintymyssuhde, lapsen tunne siitä, kuka on hänen vanhempansa. Kun lapsi asuu biologisten vanhempiansa kanssa, lapsen kokemus vanhemmuudesta on selvä. Uusperheessä lapsen kokemuksena voi olla, että hänellä on kaksi isää tai kaksi äitiä tai yksi isä tai äiti, joka joko asuu perheessä tai ei asu. Lapsesta voi myös tuntua, että hänellä ei ole lainkaan äitiä tai isää. (Laurila 2003, 23–25.)

2.1 Teoreettisia näkökulmia lapsen kasvuun ja kehitykseen

Lapsen kehityksen kulusta on olemassa lukuisa määrä erilaisia teorioita, jotka ovat osittain ristiriidassa keskenään. Nykyisillä teorioilla on kuitenkin joitakin huomattavia samankaltaisuuksia ja teoreetikot havaitsevat kehitysilmiöihin olennaisesti kuuluvan monimutkaisuuden ja torjuvat liian yksinkertaiset selittävät käsitteet (Mussen 2002, 11). Eriksonin teoria ottaa huomioon mahdollisuuden psyykkistä tasapainoa korjaaviin kokemuksiin ja sen vuoksi se on hyvin käyttökelpoinen sosiaalihuollon alueella (Laurila 2003, 21).

Psykososiaalisessa näkökulmassa keskeisenä ajatuksena on, että ihminen kehittyy ulkoisten ja sisäisten tekijöiden vuorovaikutuksessa; ihmisen biologinen kasvu ja kehitys, yhteiskunnalliset vaikutukset ja psyykkiset tekijät ovat kaikki tärkeitä (Dunderfelt 1998, 234–235). Erikson (1962, 255) toteaa, että tullakseen kypsäksi aikuiseksi jokaisen yksilön täytyy kehittää kaikki minän ominaisuudet; jokaisessa elämävaiheessa uuden perusristiriidan ratkaisu lisää uuden kriteerin minän lisääntyvälle voimalle.

2.2 Lapsen tarpeet ja vanhemmuus

Eriksonin psykososiaalisen teorian mukaan yksilön kehitys tapahtuu vuorovaikutusprosessina laajenevan sosiaalisen ympäristön kanssa. Se alkaa perhekehityksessä, ja vähitellen järjestelmään tulee uudeksi kehikseksi päivähoitoryhmä ja naapurusto. Kehitykseen vaikuttavat tämän mikrojärjestelmän tärkeät ihmiset ja ekojärjestelmä sekä mesojärjestelmä ja myös makrojärjestelmä, joka säätelee yksilön ja hänelle tärkeiden henkilöiden välistä vuorovaikutusta. Eriksonin mukaan yksilö työskentelee elämänsä kehitysvaiheiden aikana kuhunkin kehitysvaiheeseen liittyvän positiivisen perustunteen saavuttamiseksi, mutta tarvitsee selviytyäkseen myös kehityssaavutuksen vastakkaista tunnevalmiutta. Esimerkiksi täydellinen turvallisuuden tunne voi johtaa elämässä vaaraan; sopiva määrä turvattomuutta, häpeää, syyllisyyttä ja alemmuudentunnetta tekee ihmisestä ihmisen. (Erikson 1962, 226–238.)

Eriksonin teorian mukaan vauvaiässä (0–1,5-vuotiaana) muodostuu pohja käsitykselle siitä, mikä on minän ja maailman suhde eli millainen perusturvallisuuden tunne yksilölle rakentuu. Lapsi muodostaa käsityksen omasta arvostaan ja kyvystään selviytyä elämässä suhteessa tarpeita tyydyttävään äitiin tai hoivaajaan. Riittävän tarpeiden tyydyttämisen kautta lapsen elämään tulee vahvuudeksi toivo. Äidin ja lapsen vuorovaikutus on pohjana ihmisen myöhemmälle käsitykselle itsestään. Varhaislapsuudessa (1,5–3-vuotiaana) rakentuu uskomus siitä, missä määrin yksilö pystyy säätelemään ja hallitsemaan ympäröivää maailmaa. Lapsi muodostaa käsityksen itsestään itsenäisenä toimijana tai sen epäonnistuttua ympäristöstään riippuvaisena, jolloin hänen on jatkuvasti otettava tukea muista ja pelättävä omien heikkouksiensa ilmitulemista. Leikki-iässä (3–6-vuotiaana) lapsi muodostaa käsityksen siitä, onko hänen aloitteellisuutensa ja itsenäinen yrittämisensä hyväksyttävää vai syyllisyydentunteiden aihe. Tässä ikävaiheessa lapsi harjoittelee erilaisia rooleja tai vetäytyy toiminnoista. Identiteettiin rakentuu tunne, että maailma on mahdollisuuksia täynnä ja voimaksi rakentuu tavoitteellisuus. Kouluikässä (noin 6–12-vuotiaana) lapsi muodostaa käsityksen omasta arvostaan ja ahkeruudestaan verrattuna tovereihin. Tässä kehitysvaiheessa koti on edelleen tärkeä, mutta kehitystehdävän kannalta tärkein kehys on koulu. Lapsi samastaa itsensä suorittamiseen tai tuntee itsensä hyödyttömäksi suorittajana. Identiteettiin rakentuu pätevyudentunne ja voimaksi elämään tulee pystyvyys. Nuoruusvaiheessa (noin 12–18-vuotiaana) keskeisenä kehityssaavutuksena on eheän identiteetin rakentuminen, jonka pohjalta nuorelle tulee voimaksi elämään kyky sitoutua aatteisiin, ihmisiin ja tehtäviin. (Laurila 2003, 21–22.)

Lapsen tarpeet muuttuvat kehityksen myötä. Yksittäisen lapsen tarpeisiin vaikuttavat myös lapsen sukupuoli, temperamentti- ja persoonallisuuden piirteet, elämän avainkokemukset ja traumaattiset kokemukset. Lapsen suotuisa kehitys edellyttää, että vanhemmat vastaavat hänen ikä kautensa mukaisiin tarpeisiin siten, että riittävän myönteinen kehityssaavutus on mahdollinen. Taulukossa 1 sivulla 10 on Eriksonin jaottelemien kehitysvaiheiden mukaan kuvattu lapsen keskeiset tarpeet, joihin vanhemmuuden pitäisi vastata. (Laurila 2003, 26–28.)

Pienellä lapsella on tarve olla hoitajansa lähellä. Lapsen kyky rakentaa kiintymyssuhde vanhempaansa on vaarassa, mikäli vanhempi on vankilassa. Alle kolmevuotias lapsi tarvitsee vanhemmiltaan rajojen asettamista, jotta hän pystyy kehittymään tasapainoi-

seksi ja oman tahdon omaavaksi ihmiseksi. Lapsi saattaa joutua liian ankarasti rajatuksi tai elämään jopa ilman rajoja, mikäli vanhemman voimavarat hupenevat vankeuden ja päihdeiden käytön takia oman elämän hallinnan ylläpitämiseen.

Kouluikä lähestyessään lapsi kokeilee erilaisia rooleja ja yrittää ymmärtää ympäristöään ja rakentaa omaa käsitystään elämästä. Vangin mahdollisuudet toimia lapsensa oikeanlaisena mallina ovat rajalliset; usein myös vangin runsas päihdekäyttö antaa lapselle vääränlaisen kuvan elämästä. Kouluikäisenä lapsen ystävät saavat yhä suuremman merkityksen lapsen kehityksessä. Lapsen kiinnittyminen ikätovereihin vaarantuu, mikäli lapsen vanhemman rikollista taustaa ei osata tuoda oikealla tavalla esille. Salailu tai asian julki tuleminen väärällä tavalla asettavat vangin lapsen eriarvoiseen asemaan muihin lapsiin nähden. Murrosiän alkaessa ja murrosikäisenä nuori tarvitsee aikuista asettamaan rajoja ja aikuisen mallia. Nuoren täytyy saada itsenäistyä ja irrottautua vanhemmistaan. Vangin lapsella saattaa olla vaikeuksia irrottautua vanhemmistaan, jos hän on joutunut olemaan vanhempansa hoitajana ja tukena.

Ikä	Kehityssaavutukset	Herkkyyskausien keskeiset tarpeet	Vanhemmuuden osa-alueet ja lapsen herkkyyskaudet	Evääksi elämään
12–18	Eheä identiteetti/identiteetin hajaannus	- tarve eriytyä äidistä ja isästä ja liittyä omaan ikäryhmään - tarve rakentaa myönteinen ja suhteellisen ristiriidaton minäkäsitys ja ehjä identiteetti - tarve rakentaa vastavuoroiseen rakkauteen pohjaava ihmissuhde	- rakkaus - kiintymys - rajojen asettelu - itsenäisyyden tukeminen - mallina oleminen - biologinen vanhemmuus	Kyky sitoutua
6–12	Pystyvyys/alemmuudentunteet	- tarve liittyä ikätovereihin - tarve kilpailla ikätovereidensä kanssa - tarve onnistua aikuisenomaisissa tehtävissä	- itsenäisyyden rakentaminen - hyvää itsetuntoa rakentamalla	Pystyvyyden tunne
3–6	Oma-aloitteellisuus/syällisyys	- tarve kokeille rooleja - tarve oppia tuntemaan ympäristö, oppia ymmärtämään elämänilmiöitä - tarve rakentaa oma käsitys elämästä	- mallina oleminen	Tavoitteellisuus
1,5-3	Itsenäisyys/häpeä, epäily	- tarve toteuttaa omaa tahtoaan	- rajojen asettelu - itsenäisyyden tukeminen - tarjoamalla valinnanmahdollisuuksia	Tahto
0-1,5	Perusturvallisuus/turvattomuus, syvä itsearvostuksen tunne	- tarve saada sopivasti unta, ravintoa, puhtautta, - tarve saada suojelua ympäristön biologisia, kemiallisia ja fysikaalisia vaaroja vastaan - tarve olla ilona vanhemmilleen - tarve rakentaa kiintymyssuhde vanhempiin	- rakkaus - huolenpito - kiintymys	Toivo

Taulukko 1. Kehityssaavutukset, keskeiset tarpeet ja vanhemmuus (Laurila 2003, 28).

2.3 Sosiaalisen tuen merkitys lapsen kehityksessä

Yksikään lapsi ei kehity ihmiseksi ilman muita ihmisiä. Lapsi tarvitsee kehittyäkseen sosiaalista tukea, joka toteutuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen tuki voi olla joko suoraa, henkilöltä toiselle tapahtuvaa tai epäsuoraa, järjestelmän kautta annettua tukea (Kumpusalo 1991, 14). Ojalan ja Uutelan (1993, 59) mukaan sosiaalinen tuki on osa sosiaalisen verkoston vuorovaikutusta, ja Heikkinen (2003, 883) toteaa, että sosiaalisella tuella on suoria terveys- ja mielenterveysvaikutuksia.

Ojala ja Uutela (1993, 60) luokittelevat sosiaalisen tuen kuuteen eri sisältötekijään:

1. tunnetuki,
2. yhdessäolo,
3. instrumentaalinen tuki,
4. tiedollinen tuki,
5. toimiminen vertailukohteena ja
6. statustuki.

Tunnetuki on arvostusta, myötätuntoa ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yhdessäolo, joka perustuu myönteiseen vuorovaikutukseen, toteutuu usein erilaisissa vapaa-ajan yhteisöissä ja perheen sekä ystävien seurassa. Instrumentaalinen tuki sisältää kaiken, mikä edistää välitöntä elämän hallintaa tai auttaa saavuttamaan tavoitteita. Läheiset ihmiset, asiantuntijat ja viranomaiset ovat instrumentaalisen tuen tärkeitä lähteitä. Tiedollinen tuki on neuvoja, joita antavat läheiset ihmiset ja asiantuntijat. Läheiset ihmiset toimivat usein vertailukohteena arvioitaessa omia ominaisuuksia. Statustuki saadaan niiden roolien kautta, joita henkilöllä on sosiaalisessa verkostossa. (Ojala & Uutela 1993, 60.)

Kumpusalo (1991, 14) jakaa sosiaalisen tuen muodot viiteen eri luokkaan:

1. aineellinen tuki,
2. toiminnallinen tuki,
3. tiedollinen tuki,
4. emotionaalinen tuki ja
5. henkinen tuki

Aineellinen tuki voi olla rahaa, tavaraa, apuvälineitä tai lääkkeitä. Toiminnallisen tuen muotoja ovat palvelut, kuljetus ja kuntoutus. Tiedollinen tuki on neuvoja, opastusta, opetusta tai harjoitusta. Emotionaalista tukea ovat empatia, rakkaus ja kannustus. Henkisen tuen muotoja ovat yhteinen aate, usko ja filosofia. Vain perhe- ja lähiyhteisö voivat tarjota hyvinvoinnille välttämättömän emotionaalisen ja henkisen tuen. (Kumpusalo 1991, 14–15.)

Heikkinen (2003) luokittelee sosiaalisen tuen neljään osa-alueeseen:

1. emotionaalinen tuki,
2. arvostusta välittävä tuki,
3. informaationaalinen eli tiedollinen tuki ja
4. välineellinen tuki.

Emotionaalista tukea saadaan tavallisesti perheenjäseniltä ja läheisiltä ystäviltä. Arvostusta välittävä tuki koostuu edellistä enemmän tiedollisista tekijöistä, kuten kannustuksesta, palautteesta ja arvioinnista. Tiedollinen tuki sisältää neuvoja, kehotuksia ja ohjeita, jotka auttavat henkilöä toimimaan ja huolehtimaan henkilökohtaisista tai tilanteen vaatimista asioista. Välineellinen tuki sisältää materiaalisen avun, työpanoksen, rahan tai ajan antamisen. (Heikkinen 2003, 884.)

Näissä edellä mainituissa sosiaalisen tuen teorioissa on paljon yhtäläisyyksiä; teorit luokittelevat sosiaalisen tuen useisiin eri luokkiin ja ihminen tulee huomioiduksi kokonaisvaltaisesti. Heikkisen teoriassa (2003) korostuvat lisäksi sosiaalisen tuen terveyttä edistävät vaikutukset. Vanki ja vangin perhe tarvitsevat vankeuden aikana ja vapautumisen yhteydessä vahvaa sosiaalista tukea. Emotionaalinen ja henkinen tuki saadaan näiden luokitusten mukaan tavallisesti perheenjäseniltä ja läheisiltä ystäviltä, mutta muita tuen muotoja on mahdollista saada myös ammattiauttajilta tai järjestelmän kautta. Vangilla ja hänen läheisillään on usein kyvyttömyyttä tukea toinen toisiaan, joten kaikkia sosiaalisen tuen muotoja pitäisi pyrkiä tarjoamaan olemassa olevan tukiverkon kautta.

3 PERHETYÖ JA VANKEINHOITO

Lainsäädäntö ei anna selkeää kuvaa siitä, mitkä säädökset koskettavat perhetyötä ja miten ne sitä määrittelevät. Lastensuojelulain (L 683/1983) 2.§ puhuu lapsen kasvuolojen turvaamisesta ja niihin puuttumisesta sekä huoltajien tukemisesta lasten kasvatuksessa, mikäli se lapsen kasvun ja kehityksen kannalta on tarpeen. Lisäksi lain 14. pykälässä puhutaan avohuollon tukitoimena järjestettävästä perhehoidosta tai laitoshuollosta lapsen tai nuoren terveyden tai kehityksen vaarantuessa, mutta ei varsinaisesti perhetyöstä. Sosiaalihuoltolain (L 710/1982) 1., 17., 20. ja 21. §:ssä on mainintoja yksityisen henkilön, perheen sekä yhteisön sosiaalisen turvallisuuden ja toimintakyvyn edistämisestä ja ylläpitämisestä sosiaalipalvelujen avulla.

Lain lasten päivähoitosta (L 36/1973) 1.§:ssä puolestaan taataan lapselle oikeus päiväkotihoidon, perhepäivähoitoon, leikkitoimintaan tai muuhun päivähoitotoimintaan. Perhetyö-sanaa asiakirjassa ei mainita lainkaan, mutta siinä puhutaan kotikasvatuksen tukemisesta, mikä voidaan ymmärtää yhdeksi perhetyön osa-alueeksi.

Perhetyö ja vanhemmuuden tukeminen kuuluvat pääasiassa sosiaali- ja terveystalouden toimintapiiriin. Voimavarakeskeinen ajattelu ja ratkaisukeskeisyys ovat olleet viime vuosina suosiossa perinteisen ongelmalähtöisen lähestymistavan sijaan. Tärkein perusajatus lähestymistavassa on, että keskitytään ongelmien sijasta ratkaisuihin. Työskentelyn keskeisenä tavoitteena on nähdä asiat ja ongelmat voimavaroina ja päästä eroon toimintatavasta, joka päättyy helposti eri osapuolten syytelyyn tai ahdistuneisuuteen. (Saarnio 2004, 247.)

Vankeinhoidon perhetyö pohjautuu kansainvälisiin ihmisoikeuksiin ja lastenoikeuksia koskeviin julistuksiin ja sopimuksiin sekä lainsäädännössä ja Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen periaateohjelmassa esitettyihin vankeinhoidon tavoitteisiin. Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuoltolaitoksen käytännön toiminnan ohjauksesta ja kehittämisestä vastaa oikeusministeriön alaisena keskusvirastona toimiva Rikosseuraamusvirasto (Laitinen 2002, 22). Vankilassa toteutettavaan perhetyöhön osallistuu koko henkilökunta, jonka työ tavalla tai toisella kohdistuu vangin omaisiin. Perheleirit,

verkostotyö, perhetapaamiset, perhekokoukset ja erilaiset ryhmät ovat vankeinhoidon pääasiallista perhetyötä. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 78–90.)

Vankeuslain (L767/2005) mukaan vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Rangaistusajan suunnitelmassa otetaan huomioon muun muassa vangin sosiaaliset olosuhteet, yksilölliset tarpeet ja voimavarat eli perheen kanssa tehtävä työ on yksi osa tätä suunnitelmaa.

3.1 Perhetyö tukimuotona

Perhetyöhön on muodostunut epämääräinen käsiteviidakko sekä toimintatapojen ja menetelmien kirjava kulttuuri. Päättäjät ovat havahtumassa lapsiperheiden tilanteiden muuttumiseen sekä palvelutarjonnan kehittämisen tarpeeseen. Sosiaali- ja terveysalan kansallisissa kehittämisohjelmissa on nostettu lapsiperheiden palvelut sekä perhetyö yhdeksi keskeiseksi kehittämisalueeksi. Perhetyön kehittämisen tarve näkyy myös useina viime vuosina käynnistyneinä ja toteutuneina kehittämisprojekteina. (Uusimäki 2005, 20.)

Lastensuojelulain (L 683/1983) 2. ja 4.§ velvoittavat kuntaa järjestämään yksilö- ja perhekeskeistä lastensuojelua. Perhetyötä tehdään pääsääntöisesti lastensuojelun avohuollossa ja sijaishuollossa. Työn keskeisin tavoite on lapsen sijoituksen ehkäisy tukemalla perheen itsenäistä selviytymistä ja vanhemmuutta. Tukemisen kohteena voivat olla sekä tilapäisessä tuen tarpeessa olevat perheet että pitkäaikaista tukea tarvitsevat perheet, joilla on myös pitkä lastensuojelun asiakkuus. Työn metodeina on käytetty lyhytterapi-aa, systeemiteoreettista lähestymistapaa, tavoitteellista perheneuvottelua, ratkaisukeskeisyyttä, toiminnallisuutta ja yhteisöhoitoa sekä käytännöllistä kodinhoidollista tai lastenhoidollista neuvontaa ja apua. (Saarnio 2004, 240.)

Perhekeskeisessä näkökulmassa korostetaan, että perhe on itsensä asiantuntija ja sitä pitää arvostaa ja kuunnella kaikissa perhettä koskevissa suunnitelmissa sekä päätöksenteoissa. Perhekeskeinen näkökulma on koko perheen tukemista ja korostaa perheen voimavaroja ja sitä, että jollekin perheenjäsenelle sattunut asia vaikuttaa myös muihin per-

heenjäseniin. Tässä työotteessa on paljon vaikutteita perheterapeuttisesta lähestymistavasta; perhe nähdään järjestelmänä. Perhettä voidaan tarkastella kommunikaatio-, valta- ja tunnesysteeminä tai talous-, toiminta- ja tukisysteeminä. (Saarnio 2004, 241.)

Lapsiperheiden tukeminen on ennaltaehkäisevää toimintaa, jossa vanhemmuuden tukeminen on keskeisellä sijalla. On ajateltu, että tuetaan perheitä ennen kuin ongelmat monimutkaistuvat ja kasaantuvat. Viime vuosina on kehitetty ns. välipalvelumuotoja ja varhaista puuttumista, jolloin tavoitteena on tuen antaminen perheille ennen kuin ongelmat muuttuvat hankaliksi ja vaikeasti hallittaviksi. Asiakkaina on ollut perheitä, joille neuvolan palvelut eivät ole olleet riittäviä, mutta joilla ei ole ollut tarvetta lastensuojelun palveluihin. (Saarnio 2004, 241–248.)

Lastensuojelun korjaavan perhetyön muotoja ovat tehostettu kotipalvelu ja sosiaalityö sekä terapiatyö avohuollossa ja laitoksissa. Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalialan kehittämishankkeessa kehitetään myös lastensuojelua. Hankkeen toimenpidesuunnitelmassa vuodelta 2003 todetaan, että lastensuojelun perhetyön osaamista tuetaan, perhehoitajien saatavuutta ja ammatillista osaamista vahvistetaan ja perhekuntoutusta kehitetään, jotta huostaanotetut lapset saavat yksilöllistä hoitoa ja kasvatusta ja heidän asumisensa sekä hoidon ja huolenpidon järjestelyt vastaavat lapsen etua. Kehittämisen painopistealueet laaditaan erikseen perhehoitoon, perhekodeille ja laitoshoitoon. Lisäksi tavoitteena on edistää vertaisryhmätoimintaa. (Saarnio 2004, 249.)

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksessa toteutettu selvityshanke ”Moniammatillisella yhteistyöllä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn” pyrki aukaisemaan eri toimintahojen käsityksiä perhetyöstä palvelujärjestelmään sijoittuvana toimintana sekä käsitteenä. Perhetyöstä on tullut osa eri sektoreita ja toiminta-alueita, kuten sosiaalityötä, päivähoitoa, seurakunnan ja järjestöjen toimintaa. Perhetyö tunnetaan toimintatapana, jonka ideologia perustuu perhekeskeisyyteen ja joka kohdistuu perheiden hyvinvoinnin turvaamiseen ja edistämiseen. (Uusimäki 2005, 17–35.)

Uusimäen (2005) selvityksessä kartoitettiin myös perhetyön ja perhepalvelujen eroja: perhetyötä tehdään silloin, kun perheeseen tehdään interventioita eli ulkopuoliset puut-

tuvat tai vaikuttavat perheen toimintaan tai elämään, pelkkä perheen tukeminen ilman suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta on perhepalvelua.

Perhetyö	Perhepalvelu
<ul style="list-style-type: none"> - tavoitteellisuus - suunnitelmallisuus - tehdään jotain, puututaan johonkin perheessä - vaikutetaan tietoisesti perheeseen - usein perhe ohjataan perhetyöhön muualta - perhe jopa ”pakotettuna” perhetyöhön, velvoitettua - tiedetään, mihin pyritään, mitä työtä halutaan, mikä on tavoite - haitan tai ongelman korjaamista ja poistamista 	<ul style="list-style-type: none"> - asiakaslähtöisyys - perhe hakee itse - vapaaehtoisuus - kohtaamista - sisältää kumppanuuden, yhteistyön, perheen huomioimisen - palvelua vastaanotetaan - ei välttämättä selkeää, tarkkaa sisältöä tai tavoitetta - hyvinvoinnin edistämistä - osittain ekstraa perheelle, ei välttämättä perheen hyvinvoinnille, mutta edistää sitä

Taulukko 2. Perhetyön ja perhepalvelun erot (Uusimäki 2005, 35).

Taulukon mukaan palvelujärjestelmän eri sektorien kautta tehtävä perhetyö on osittain päällekkäistä, mikä asettaa haasteita sen toimivuudelle. Perhetyön toimivuuden kannalta olisi tärkeää selkiyttää eri sektorien toimintaa ja saada ne toimimaan paremmin yhdessä perheiden hyväksi. (Uusimäki 2005, 35.)

Monissa järjestöissä kehitetään ja tehdään perhetyötä; Jyväskylän Katulähetys ry:n perhetyössä on kehitetty koko perheen tukiasumismalli vaihtoehdoksi lasten huostaanotolle tilanteissa, joissa päihdeongelmasta huolimatta aikuisilla on toimivaakin vanhemmuutta olemassa. Katulähetys perhetyössä lapsilla on oma työntekijä, joka tapaa jokaista lasta kahden kesken kerran viikossa ja vastaa myös lasten vertaistukiryhmän toiminnasta. (Jyväskylän Katulähetys 2007.)

3.2 Perhetyö vankeinhoidossa

Vankila aiheuttaa suuria muutoksia vangin sosiaaliseen tilanteeseen ja usein myös vangin perheen sosiaaliseen tilanteeseen; tavallinen perhe-elämä keskeytyy vankeusrangaistuksen ajaksi. Toisaalta miehen vankilaan joutuminen voi merkitä myös helpotusta perheelle, joka on elänyt väkivaltaisessa perhetilanteessa. Perhe voi olla vangille keskeinen voimavara hänen vankilassa ollessaan ja vapautumisen jälkeen yhteiskuntaan palatessaan. Vankeinhoidon tavoitteena on uusintarikollisuuden vaikuttaminen, johon pyritään erilaisilla päihdeettömyyteen ja rikoksettomuuteen tähtäävillä ohjelmilla sekä hyvien perhesuhteiden säilyttämisellä. Vankeuden aikana yhteydenpito perheeseen on mahdollista, mutta rajoitettua; kirjeenvaihto, puhelut, tapaamiset ja perheleirit ylläpitävät toimivia perhesuhteita. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 13.)

Rikosseuraamusviraston vuonna 2002 asettama perhetyöryhmä totesi toimenpideehdotuksessaan (2003), että perhesuhteiden hoidon kehittäminen vankila-aikana on erittäin tarpeellista yhteistyössä yhteiskunnan perhetyön toimijoiden kanssa. Vangin kokonaisvaltaiseen auttamiseen rikoksettoman elämän alkuun voivat kuulua myös vanhemmuuden taitojen kehittäminen ja parisuhdeväkivallan vähentäminen. Vankeinhoidossa perhetyöllä tuetaan vangin lasten ja perheen psyykkisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden hoitoa sekä perhesuhteita. Perhetyöhön kuuluvat ohjaus ja neuvonta, yhteydenpidon järjestäminen, perhekuntoutus (perheleirit), tuki perheiden kriisitilanteissa, muu perhesuhteiden edistäminen ja väkivallattomuuteen vaikuttaminen perhesuhteissa. Vankilaan menevän perhesuhteiden tukeminen on toivottavaa aloittaa jo ennen tuomion täytäntöönpanoa ja jatkaa sitä vankilassa sekä vapautumisen jälkeen. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 96–97.)

Vankilasielunhoito tuo oman lisänsä vankiloiden perhetyöhön. Vankilasielunhoitajat joutuvat omassa työssään kohtaamaan sen ahdistuksen, jonka vankeus tuottaa koko perheelle. Samalla he etsivät keinoja ahdistuksen lievittämiseksi ja perheyhteyden säilyttämiseksi. Vankilasielunhoitajat ovatkin aktiivisia erilaisten perhetapaamisten järjestämisessä ja perheleirien organisoimisessa. He voivat myös organisoida seurakuntien tukea vangittujen perheille. (Rikosseuraamusvirasto 2006, 14.)

Vankilasielunhoitajan tehtäviin kuuluu myös vangin perheeseen liittyviä tehtäviä; näitä ovat mm. perhe- ja parisuhdeneuvottelujen järjestäminen sekä osallistuminen perheleiri-toimintaan vankilakohtaisen työnjaon mukaisesti. Vankilasielunhoitoon liittyvä perhe-

työ voi auttaa perheen ihmissuhteissa. Sekä perheleirit että vangin, hänen puolisonsa ja perheenjäsentensä kanssa käytävät keskustelut luovat perheenjäsenten välistä yhteyttä ja lujittavat sitä. Vankilasielunhoitoon liittyvä perhetyö voi avata yhteyksiä kirkon perhetyöhön ja tuoda siten perheille pitkäaikaistakin tukea. Parhaimmillaan perhetyö voi tukea perheen omia resursseja ja auttaa siten perhettä jaksamaan vankeusaikana ja selviämään vapautumisen tuomassa uudessa kriisissä. (Rikosseuraamusvirasto 2006, 20, 33.)

Suomen evankelisluterilaisen kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyössä kehitetään kirkon kriminaalityötä ja toimitaan myös käytännössä rikoksenteekijöiden ja heidän omaistensa kanssa. Puumalan mukaan vankilapapin tai vankiladiakonin tekemän perhetyön tulisi jatkua vangin vapauduttua tarpeen mukaan esimerkiksi seurakunnassa, mutta tällainen jatkumo ei todennäköisesti useinkaan toteudu. (Puumala 2006.)

Puumalan (2006) mukaan Suomen vankeinhoidolla olisi opittavaa esimerkiksi perheiden tuen kehittämisestä Kanadassa toteutettavasta mallista, jossa vankien kanssa perhetyötä tekevät yhdessä kirkon työntekijät ja koulutetut vapaaehtoistyöntekijät. Lisäksi siellä vangeille ja heidän perheilleen on toiminnallista ohjelmaa, jossa perheiden tuelle on olemassa sovittuja linjauksia. Kriminaalipoliittisia ohjauksia ja suosituksia olisi käytettävä, jotta irralliset toiminnot vangin perheen hyväksi saadaan kokonaisuuksiksi ja toiminnan jatkuvuus saadaan taattua. Lisäksi perhetyön vastuuta jaettaessa roolit olisi määriteltävä ja seurannan kriteerit kirjattava. Myös vankien omaisten roolia tulisi vahvistaa toisten mahdollisina tukijoina sekä vankeinhoidon ja seurakuntien työssä yhteistyökumppaneina voimavarojensa asettamien edellytysten ja rajojen mukaan. (Puumala 2006.)

Vankeuslain (L 767/2005) 4. luvun 10§ mukaan vangin pieni lapsi voidaan ottaa mukaan vankilaan, jos se on lapsen edun mukaista ja vanki itse sitä haluaa. Siinä tapauksessa lapsen hoito on järjestettävä lapsen edun mukaisella tavalla. Saman luvun 11§ mukaan päätöksen lapsen ottamisesta vankilaan tekee sijoittajayksikön johtaja vastaanottavan vankilan johtajaa ja lastensuojelulaissa (L 683/1983) tarkoitettua viranomaista kuultuaan.

Vankilan opinto-ohjaajan työ ei ulotu varsinaiseen perhetyöhön. Joskus kuitenkin vangin tyttöystävä tai vaimo saattaa soittaa esimerkiksi puoltaakseen vangin opintolupaa tai joskus vanki voi kääntyä myös opinto-ohjaajan puoleen halutessaan yhteydenpitoa perheeseensä. (Saharanta 2006.)

Vankilassa psykologin valmiudet ja lupa tehdä myös perhetyötä ovat kunnossa, resurssit vain eivät riitä sen tekemiseen. Heinon mukaan vangin lapsi ei aina tiedä vanhempansa vankeustuomiosta. Lapsi oireilee eri tavoin, kun kuitenkin hän ”aavistaa”, että jotain outoa on tekeillä. Lapsen olisi tärkeää saada tietoa vanhemman vankeudesta ja siihen liittyvistä asioista. (Heino 2006.)

Englannissa The Howard League on kehittänyt vankien ja heidän lastensa asemaa ja tullut siihen johtopäätökseen, että pienen lapsen paikka ei ole vankilassa eikä toisaalta erossa äidistäänkään. Englannissa suositellaankin vaihtoehtoista, yhteisöllistä laitospaikkaa vankiäideille ja heidän lapsilleen. (The Howard League for Penal Reform 1999, 8–9.)

3.3 Lapsinäkökulma perhetyössä

Lastensuojelulain (1984) mukaan lapsi on erillinen subjekti, jonka mielipiteet tulee ottaa huomioon häntä itseään koskevissa asioissa. Lapsen etu tai subjektius ei kuitenkaan ole käytännössä itsestäänselvyys; lapsen ja aikuisen oikeudet ovat joskus ristiriidassa keskenään. (Puonti, Saarnio & Hujala 2004, 3.)

Toisinaan lapsi voi elää suuren osan lapsuuttaan ja kasvaa aikuiseksi osana erilaisia instituutioita. Silloin on tärkeää, että lapsi oppii ne vuorovaikutussäännöt, jotka parhaimmillaan antavat hänelle vahvan puhuja-aseman. Aikuiselle asiantuntijalle on suuri haaste herkistyä sille, että lapsilähtöisyys on vahvasti tilannekohtaista ja edellyttää aikuiselta joustavuutta omassa asemassaan. Lapsi hyötyy parhaiten, kun vuorovaikutuskäytäntö on uskottava kaikkien osapuolten silmissä, erityisesti lapsiasiakkaan. (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 43–44.)

On tärkeää, että lapsi pääsee osalliseksi ja vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin, mutta lasta ei saa kuitenkaan laittaa vastuulliseksi tiedontuottajaksi ja prosessien ohjailijaksi (Kääriäinen 2006, 67). Bardyn ja Känkäsen (2005, 116–117) mukaan lasten omat havainnot ja tulkinnat peloista ja murheista vaikuttavat heidän hyvin- tai pahoinvointiinsa; on opittava kuuntelemaan lasten havaintoja. Asiaa tutkineen Kääriäisen mukaan lastensuojelun asiakirjoista ei ilmene, kuinka hyvin tai huonosti lapset tulevat asiakastilanteissa nähdyiksi ja kuulluiksi. Toisen kuunteleminen ja näkeminen edellyttävät monipuolista yhdessäoloa, yhteistä aikaa ja yhteistä paikkaa; lapsilla ei juurikaan ole mahdollisuuksia tulla monipuolisesti nähdyiksi ja kuulluiksi ennen kuin he ovat kasvaneet aikuisiksi (Lahikainen 2001, 40–41).

Lapsen kanssa työskenneltäessä perhetyön haasteeksi on osoittautunut se, miten irrottaa aikaa lapselle tilanteessa, jossa kotona on samanaikaisesti läsnä vanhempi ja perheen muut lapset. Lapsi tarvitsee oman työntekijän tai häntä täytyy tavata myös ilman vanhempien läsnäoloa. (Möller 2005, 64–68.) Hurtigin (2003, 91) mukaan olennaista on tietoisuus lapsen erillisyydestä ja kokemusten yksilöllisyydestä. Lapset on havaittava ja heiltä on kysyttävä sekä oltava kiinnostuneita heidän kokemuksistaan ja tavastaan hahmottaa omaa arkeaan.

Lapsidiakonian keskeinen tehtävä on vastata lapsen nähdyksi tulemisen toivoon. Vanhemmuuden tukeminen ei aina yksin riitä lasten hyvinvoinnin lisäämiseen, sillä kaikki vanhemmat eivät tuettuina kykene turvalliseen vanhemmuuteen. Silloin lapset tarvitsevat suoraa tukea; lapsidiakoniassa reagoidaan lapsen turvattomuuteen hyvissä ajoin. (Mattila 2003, 8, 121.)

Kirkon lapsi- ja nuorisotyöllä on Sjöholmin ja Tuovisen (2004, 27) mukaan hyvät lähtökohdat toteuttaa ennaltaehkäisevää lapsidiakoniaa työssään. Seurakunnan lapsityön hengellinen ja kestävien elämänarvojen opetus vaatii rinnalleen lapsidiakoniaa, jossa lapsen ainutlaatuisuus ja mahdollinen hätä saavat varmasti aikuisen huomiota osakseen. Lapsidiakonian näky nousee diakonian perustehtävästä, hädän ääripään etsimisestä ja siellä toimimisesta.

Kirkon diakoniatyön lähtökohdat löytyvät raamatusta. Raamatussa (1992) kerrotaan, että lapset ovat esimerkillisiä ja tärkeitä; Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evanke-liumeissa on esimerkkejä Jeesuksen suhtautumisesta lapsiin.

Jeesuksen luo tuotiin lapsia, jotta hän koskisi heihin. Opetuslapset moittivat tuojia, mutta sen huomattessaan Jeesus närkästyi ja sanoi heille: "Sal-likaa lasten tulla minun luokseni, älkää estäkö heitä. Heidän kaltaistensa on Jumalan valtakunta. Totisesti: joka ei ota Jumalan valtakuntaa vastaan niin kuin lapsi, hän ei sinne pääse." Hän otti lapset syliinsä, pani kätensä heidän päälleen ja siunasi heitä. (Mark.9:13–16)

4 AIHEPIIRIÄ SIVUAVAT TUTKIMUKSET JA SELVITYKSET

Granfeltin mukaan vankeusrangaistus voi merkitä yksinäistä syyllisyyden ja häpeän prosessointia sekä vangille että hänen läheisilleen. Vangit ovat pääosin nuoria tai varhaisessa keski-iässä olevia miehiä ja naisia, joista huomattavalla osalla on lapsia. Monen elämänhistoriassa on vaihtelevia sijoituksia ja laitostaustaa, kodittomuutta lapsuudesta lähtien. Oman lapsuuden onnellisin vaihe on saattanut olla vankilajakso äidin kanssa; tuolloin äiti on ollut raittiina ja läsnä olevana. Traumatisoituneet vanhemmat, jotka itse ovat jääneet apua vaille, saattavat tahtomattaan siirtää traumakokemuksensa lapsilleen, jolloin traumat siirtyvät pahan kierteen tavoin sukupolvelta toiselle. Lapselle ei kuitenkaan ole koskaan yhdentekevää, mitä isälle tai äidille tapahtuu, riippumatta siitä, palaako hän koskaan asumaan yhdessä lapsen kanssa. Julkisuudessa ei ole juuri-kaan puhuttu siitä, mitä vanhemman tai vanhempien vankeustuomio merkitsee lapselle. (Granfelt 2006, 150–157.)

Rikosseuraamusvirasto asetti vuonna 2002 perhetyöryhmän tekemään selvityksen, miten vankeinhoidossa voidaan edistää vankien ja heidän perheenjäsentensä suhteita. Ta-voitteena on turvata vangin oikeus perhesuhteen säilymiseen, lisätä vangin voimavaroja vankila-aikana, tukea vankilasta vapautuvan integroitumista yhteiskuntaan ja vähentää vangin perheelle vankeudesta koituvia haittavaikutuksia. Työryhmä totesi, että kuntou- tumista tukevat perhesuhteet ovat erittäin arvokkaita myös vankeinhoidon tavoitteita

ajatellen ja siksi perhesuhteiden kehittäminen vankila-aikana yhteistyössä yhteiskunnan perhetyön toimijoiden kanssa on tarpeellista. Vangin kokonaisvaltaiseen auttamiseen rikoksettomaan elämään voi sisältyä myös vanhemmuuden taitojen kehittämistä. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 3.)

Perhetyöryhmän mukaan perhekeskeisen toiminnan tulee perustua vankeuden alussa tehtävään riski- ja tarvearvioon, jonka perusteella tehdään rangaistusajan suunnitelma. Lasten tilanteeseen vanhemman vankeuden aikana tulee kiinnittää erityistä huomiota ja tärkeää olisi taata inhimilliset tapaamisolosuhteet vankien lapsille. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 3, 99.)

Clarke-Steward ja Parke (2003, 189) ovat tutkineet vanhemman vankeuden vaikutuksia lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen analysoiden mitä lapselle tapahtuu vanhemman vankeuden aikana ja vapautumisen jälkeen. He huomioivat tutkimustaan tehdessään seuraavia seikkoja:

1. Lapsi on osa perhesysteemiä.
2. Minkä ikäinen lapsi on ja minkälainen suhde hänellä on vangittuun vanhempaan.
3. Onko vangittu perheenjäsen lapsen äiti vai isä.
4. Millainen on lapsen sukulaisverkosto.
5. Millaisia tukia perhe saa yhteiskunnalta.

(Clarke-Steward & Parke 2003, 189, 190.)

Clarke-Stewardin ja Parken (2003, 197) mukaan vanhemman vankeuden vaikutukset lapseen ovat monimuotoisia ja samankaltaisia kuin avioeroissa, uudelleenavioitumisissa tai työttömyyden kohdatessa perhettä. Vanhemman vankeuden aikana ja vapauduttua lapsen sopeutumiseen vaikuttavat suoraan lapsen ikä, sukupuoli, luonne, älykkyysosamäärä sekä lapselle kehittyneet selviytymistaidot. Myös suoraan vaikuttavat lapsen sen hetkisen huoltajan mielentila ja hoitamistapa. Välillisesti vaikuttavat erilaiset erokokemukset, taloudelliset puitteet, muutot, perhemuutokset, perhe- ja ystävyyssuhteet sekä vangitun vanhemman tapaamiset. (Clarke-Steward & Parke 2003, 198.)

Kun vanhempi vangitaan, tulee lapsesta tahattomasti uhri. Vain ymmärtämällä tällaisten tapahtumien vaikutuksia lapseen voidaan katkaista sukupolvelta toiselle periytyvä rikol-

lisuus. Väliintulolla voidaan ehkäistä vankeuden aiheuttamia haittoja ja näin auttaa lapsia. Vanhempia voidaan auttaa rohkaisemalla ja helpottamalla vanhemmuuden taakkaa vankeuden aikana. Ymmärrystä lisäämällä ja kehittämällä tukitoimia saadaan apua vankeiden lapsille ja heidän vanhemmilleen sekä lopulta koko yhteiskunnalle. (Clarke-Steward & Parke 2003, 225.)

Granfeltin tekemän tutkimuksen mukaan huostaanotettujen lasten äiteinä naisvangit jäävät taka-alalle lastensuojelun sosiaalityössä, vaikka he tarvitsisivat erityistä tukea monimutkaisissa lastensuojelu- ja parisuhdeasioissa. Granfeltin mukaan yhteistyöverkoston ja kuntoutusjatkumojen muodostaminen naisvankien tukemiseksi on kuitenkin työlästä, koska naisvangit vapautuvat Hämeenlinnan vankilan Vanajan osastolta eri puolille Suomea. (Granfelt 2007, 149.)

Melin (1998) on haastatellut vankeja ja kerännyt tietonsa kirjan muotoon. Kirjassa ”Fångarnas barn” hän kertoo, että vangin lapsi ei välttämättä tiedä, missä vangittu vanhempi on. Lapsen kanssa jäänyt vanhempi ei ehkä jaksakaan kertoa, mitä on tapahtunut. Tällöin lapsi saattaa mielikuvissaan päätellä pidätetyn vanhemman kuolleen. Melinin mukaan lapselle olisi parasta, että hän niin aikaisessa vaiheessa kuin on mahdollista saisi tietää todellisen syyn vanhemman poissaoloon. (Melin 1998, 13–14, 22).

Melin (1998) toteaa, että lapset voivat pelätä kavereiden suhtautumista, kun vanhempi on vankilassa. Tällöin olisi tärkeää, että lapsella olisi lähelläään aikuinen, joka ymmärtää ja kuuntelee lasta. Lapsi tarvitsee tukea ja apua ympäröiviltä aikuisilta ihmisiltä. He voisivat puhua lasten ystäville asiasta, jos lapsi itse ei rohkene sitä tehdä. (Melin 1998, 66).

5 KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖN PERHEIDEN TUKI –PROJEKTI

5.1 Kriminaalihuollon tukisäätiö vankien tukena

Kriminaalihuollon tukisäätiö tukee kriminaalihuoltotyötä ja sen kehittämistä, vaikuttaa uusintarikollisuutta ja sen haittoja vähentävään toimintaan sekä edistää tarkoituserien- sä mukaisten palvelujen saavutettavuutta ja järjestämistä. Toiminnallaan säätiö pyrkii parantamaan rangaistukseen tuomittujen ja muiden rikoksen takia kriisitilanteeseen jou- tuneiden henkilöiden selviytymistä yhteiskunnassa. Säätiö toimii kriminaalihuollon tut- kimus-, kehittämis- ja koulutustehtävissä, kriminaalipoliittisena vaikuttajana sekä koh- deryhmiensä etujen ajajana, vapaaehtoistyön edistäjänä ja osaltaan tarpeenmukaisten palvelujen turvaajana.

Kriminaalihuollon tukisäätiö on perustettu vuonna 2001 oikeushallinnon alan organisaa- tiomuutoksen yhteydessä, jolloin aikaisemmin toiminnassa ollut Kriminaalihuoltoyhdis- tys lakkautettiin ja tilalle perustettiin oikeusministeriön hallinnoima Kriminaalihuolto- laitos. Tässä yhteydessä perustettiin myös Kriminaalihuollon tukisäätiö jatkamaan lak- kautetun yhdistyksen järjestötyötä ja hallinnoimaan osaa yhdistykseltä jääneestä omai- suudesta. ”Edesmennyt” vuonna 1869 perustettu Kriminaalihuoltoyhdistys eli Fängelse- förening i Finland oli julkaissut seuraavat periaatteensa:

*Suomenmaan Wankiusyhdistyksenä
on semmoisia henkiä, jotka
keskenänsä ovat yhdistyneet yksin
toimin kokeaksensa (koettaa)
rikoksiin palautumisesta varjella
vapautettuja rangaistusvankeja sekä
myös yleensä edistää vankien
siveellistä parannusta heidän
Wankiusaikana.*

Vuodesta 2003 lähtien Kriminaalihuollon tukisäätiön kehitystoiminnan tärkeänä osana ovat olleet projektit, joista yksi osahanke on Perheiden tuki –projekti. Hankkeissa tuote- taan uusia tukimalleja pääasiassa vankien vapautumisvaiheeseen. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2006.)

5.2 Projekti koko perheen tukemiseksi

Kriminaalihuollon tukisäätiön Vapautuvan tukiohjelman osaprojektissa Perheiden tuki kehitettiin vankeudesta vapauteen ulottuvaa perhetyön polkua vuosina 2005–2006. Hanke perustui Rikosseuraamusviraston teettämään selvitykseen Perhe muurin toisella puolella (2003). Työryhmä totesi, että kuntoutumista tukevat perhesuhteet ovat erittäin arvokkaita ja että perhesuhteiden kehittäminen vankila-aikana on tarpeellista.

Perheiden tuki –projekti, joka toteutettiin vuosina 2005–2006, oli osa Kriminaalihuollon tukisäätiön Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamaa Vapautuvan tukiohjelmää, jossa vahvistetaan ja koordinoidaan eri toimijoista koostuvaa tukipalveluverkostoa vapautuville vangeille ja Kriminaalihuoltolaitoksen asiakkaille. Ohjelmassa on useita osahankkeita, joista Perheiden tuki –hanke on toiminut pääkaupunkiseudulla. Hankkeen päätaavoitteena oli rakentaa vankeudesta vapauteen ulottuva perhetyön polku, joka mahdollisuuksien mukaan kirjattaisiin osaksi vankilassa tehtävää rangaistusajan suunnitelmaa. Vapautumisen suunnittelussa huomioitiin työskentelyn jatkuminen ja vapautumisen valmisteluvaiheessa luotiin kontakteja perhetyötä tekeviin julkisen ja järjestösektorin edustajiin. Toisena tavoitteena oli kehittää sisällöllisesti vangeille suunnattua perheleiri-toimintaa vapautumista ja arkielämän kohtaamista tukevampaan suuntaan. Leiritoiminnan kautta pyrittiin tukemaan vertaisryhmätoimintaa myös leirien ulkopuolella. Hankkeen kolmantena tavoitteena oli luoda koulutus- ja tiedotuspaketti erityisesti perhetyötä tekevän julkisen ja järjestösektorin käyttöön. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2005.)

Hankkeen aikana tehtiin yhteistyötä Helsingin ja Hämeenlinnan vankiloiden ja niiden avolaitoksien sekä Vilppulan vankilan kanssa. Näistä vankiloista osallistui hankkeeseen kymmenen asiakasperhettä, joiden kanssa tehtiin tavoitteiden mukaisesti perhetyötä koko projektin ajan. Lähtökohtana osallistumiseen oli vapaaehtoisuus. Asiakastyössä kartoitettiin perheiden ongelmat ja voimavarat sekä annettiin neuvontaa ja ohjausta. Näkökulmana oli asiakaslähtöisyys ja työn jatkuminen vankeudesta vapauteen. Asiakasperheitä ohjattiin kunnallisten perhepalveluiden piiriin. (Sassi & Huhtimo 2006, 3.)

Perheiden tuki –projektin aikana esille nousseet vankiperheiden ongelma-alueet ovat laaja-alaisia ja koskettavat koko perhettä, joten vankiperhetyö vaatii työntekijältä moni-

tahoista osaamista ja uskallusta työskennellä koko persoonallaan. Työntekijän on otettava huomioon sekä vangin tarpeet vankeudessa että perheen tarpeet siviilissä. Yhteistyö vankilan kanssa edellyttää hitaasti liikkuvan byrokratian ja turvapuolen ohjeistuksen hyväksymistä. Työntekijän on oltava lisäksi puolueeton ja pidettävä mielessään lapsinäkökulma työskennellessään perheen kanssa. Läheisen pidätys ja oikeudenkäynti ovat usein järkytys ja yllätys koko perheelle; puolisoakaan ei aina tiedä kumppaninsa rikollisuudesta. Perhe kaipaa tukea hätäänsä, kun yksi perheenjäsen vangitaan. (Sassi & Huhtimo 2006, 31–33.)

5.2.1 Lapsi ja vanhemman vankeus

Lapsi on usein kärsinyt jo ennen vanhemman vankilaan joutumista perheen erilaisista ristiriidoista, kuten vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmista, työttömyydestä ja erosta. Toisaalta perheen tilanne on saattanut olla ulkonaisesti hyvä, mutta kokemuksellisesti lapselle epätydyttävä. Lapselle vaikeinta aikaa saattaa olla rangaistuksen alkuvaihe, jolloin hän ei ole vielä tottunut vanhemman poissaoloon. Jos vanhempi on vankilassa lapselle ratkaisevan tärkeinä varhaisina elinvuosina, ei lapsi saa riittävästi tukea vanhemmaltaan. Toisaalta vanhemman vankila-aika saattaa olla myönteinen kokemus lapselle, sillä hän voi tavata ja tutustua vanhempaansa, joka on tuolloin päihtetön. Yhteydenpito lapsen ja vankeudessa olevan vanhemman välillä on joka tapauksessa hyvin rajoitettua; tapaamisten lisäksi lapsen on mahdollista olla kirjeenvaihdossa vanhempiensa kanssa, mutta puhelinsoitot ja tekstiviestit eivät ole mahdollisia. (Sassi & Huhtimo 2006, 34.)

Perheiden tuki –projektin aikana todettiin, että vankiperheissä tuki ohjautuu aikuisille ja lapset jäävät helposti taustalle. Lasten kanssa on tärkeää ottaa puheeksi vanhemman vankeusrangaistus ja kertoa avoimesti totuus vankeudesta ottaen huomioon lapsen ikätaso. Hankkeessa ilmeni, että vanhemmat ajattelevat suojelevansa lasta, kun eivät kerro totuutta tai he eivät tiedä miten asia pitäisi kertoa. Aikuisen tehtävä on antaa lapselle välineet, joilla hän selviytyy vaikeasta tilanteesta. Lapsen tukemisessa verkostotyö on tärkeää ja on hyvä kartoittaa tukitahot sekä tehtävät. Vanhemman vankeus on verrattavissa vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelmaan tai vanhempien eroon, joten tu-

kea voi saada monelta eri taholta; tärkeintä on, että puheeksi ottaja on turvallinen aikuinen. Puheeksi ottoa suunniteltaessa on selvitettävä, mitä vanhemmat ovat asiasta kertooneet ja mikä on heidän suhtautumisensa asiasta puhumiseen. Vanhempia kannattaa motivoida yhteistyöhön, jotta jatkotyöskentely lasten kanssa kotona toteutuu. Puheeksi otossa huomioidaan perheen kokonaisuus, lapsen ikä ja luottamuksellisen ilmapiirin luominen. (Sassi & Huhtimo 2006, 34–35.)

5.2.2 Perheleiri ja naisten vertaistukiryhmä

Perheiden tuki –projektin aikana kehitettiin vankeinhoidon perheleiritoimintaa vapautumista tukevaan suuntaan. Perheleiri on osa vankilassa tapahtuvaa perhekuntoutusta ja se antaa perheelle mahdollisuuden kokoontua viettämään yhteistä aikaa vankeusrangaistuksen kuluessa. Perheleirien ohjelmat ovat monipuolisia sisältäen vapaa-ajan viettoa sekä työskentelyä vanhemmuuden ja parisuhteen vahvistamiseksi. Leirien tavoitteena on valmistaa perhettä vapautumisen jälkeiseen elämään. Hankkeessa toteutettujen perheleirien aikana lasten kanssa työskenneltiin erilaisten tehtävien avulla (Liite 2) ja käsiteltiin vanhemman vankeustuomiota sekä sen herättämiä tunteita lapsen näkökulmasta. (Sassi & Huhtimo 2006, 25, 34.)

Naisten vertaistukiryhmä käynnistettiin myös projektin aikana. Ryhmä on suunnattu naisille, joiden läheinen suorittaa ehdotonta vankeusrangaistusta. Ehkäisevän ja kuntouttavan vertaisryhmätoiminnan kehittäminen jatkuu Kriminaalihuollon tukisäätiön vuonna 2007 alkaneessa hankkeessa. (Sassi & Huhtimo 2006, 31.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyöprosessimme käynnistyi syyskuussa 2005 Perheiden tuki -projektiin tutustumalla. Saimme käyttöömme vuosina 2005–2006 toteutettavan projektin hankesuunnitelman, väliraportin ja aihetta käsitteleviä lehtiartikkeleita. Hankkeessa työskenteli kaksi perhetyöntekijää, joita haastattelimme aluksi projektin kokonaiskuvan hahmottamiseksi ja myöhemmin tarkentaaksemme tutkimukseemme liittyviä aiheita. Perhetyöntekijöillä oli kymmenen asiakasperhettä, joista he valitsivat kaksi perhettä mukaan tutkimukseen. Vuoden 2006 kesään mennessä saimme työntekijöiden näitä perheitä koskevat muistiinpanot. Muistiinpanoissa kerrottiin perheille annetusta tuesta, jota ovat muun muassa kotikäynnit, tapaamiset, puhelinkeskustelut ja verkostopalaverit. Syksyn 2006 aikana tutustuimme teoriakirjallisuuteen, kokosimme teoriaa ja aloitimme aineiston analyysin. Analyysiin keskityimme varsinaisesti kevättalvella 2007.

6.1 Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata Perheiden tuki –projektin perhetyöntekijöiden lapsille antamaa tukea. Päädyimme tarkastelemaan lasten saamaa tukea, koska työntekijöiden haastatteluissa kävi ilmi, että lapset helposti jäivät aikuisten varjoon ja siten vähemmälle huomiolle. ”Vanhemmat imee kaiken”, kuten perhetyöntekijät asian ilmaisivat. Opinnäytetyömme tavoitteena on myös herättää keskustelua erityistuen tarpeessa olevien lasten tukimuodoista ja -mahdollisuuksista.

Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata perhetyöntekijöiden lapsille antamaa tukea ja tuen riittävyttä käyttäen aineistona perhetyöntekijöiden muistiinpanoja, oli laadullinen tutkimus mielestämme sopiva. Emme olisi voineet perustella tämän tutkimuksen tekemistä millään muulla menetelmällä.

6.2 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen kohteena on Kriminaalihuollon tukisäätiön Vapautuvan tuki -hankkeeseen liittyvän Perheiden tuki –projektin perhetyöntekijöiden vapautuville vangeille ja heidän perheilleen antama tuki.

Tutkimusaineistona meillä oli käytössämme Perheiden tuki –projektin perhetyöntekijöiden muistiinpanot kahden asiakasperheen osalta. Kerroimme valituille perheille tutkimuksestamme (Liite 3) ja pyysimme luvan käyttää heitä koskevaa aineistoa (Liite 4). Muistiinpanoista poistettiin ne merkinnät, joiden sisältönä olivat vankila-asiakkaita koskevat keskustelut vankilaviranomaisten kanssa, jolloin tutkimuslupaa ei tarvinnut hakea Rikosseuraamusvirastolta (Suomela 2006). Tutkimusaineistoa täsmentääksemme haastattelimme projektin perhetyöntekijöitä yhteensä seitsemän kertaa.

Tutkimusaineistomme perheiden valinnan tekivät perhetyöntekijät, koska he kykenivät ammattitaidollaan valitsemaan tutkimusta varten soveltuvimmat ja selkeästi toisistaan eroavat tapaukset. Lisäksi he pitivät valintakriteerinä sitä, että vapautuminen tapahtuisi hankkeen aikana, jotta mukaan tutkimukseen tulisi koko polku vankeudesta vapauteen. Tutkimusmateriaalia käsitelimme perheiden tunnistettavuutta suojellen. Tapauskuvauksissa ja esimerkeissä muutimme henkilöiden nimet ja muokkasimme aineistoa siten, että perheitä ei pysty tunnistamaan.

6.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusaineiston analysointi

Alkuvaiheessa tutkimustehtävä oli avoin ja koko prosessin ajan pyrimme pysymään avoimina, jotta mahdollisesti löytäisimme jotakin uutta. Eskolan ja Suorannan (1998, 15) mukaan laadullisella aineistolla tarkoitetaan aineistoa, joka on ilmiänsuultaan tekstiä. Laadullisen tutkimuksen synonyymeinä käytetään termejä kvalitatiivinen, pehmeä, ymmärtävä ja ihmistutkimus (Tuomi & Sarjajärvi 2003, 7,21).

Eskolan ja Suorannan (1998, 15) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma elää tutkimushankkeen mukana eli kvalitatiivisilla menetelmillä saavutetaan ilmi-

öiden prosessiluonne. Kirjoittaminen on keskeinen osa laadullista tutkimusta ja sitä edeltää perinpohjainen aineistoon tutustuminen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 253). Kun saimme aineiston käyttöömmä, luimme molemmat sitä uudelleen ja uudelleen; esimerkkiperheet tulivat niin tutuiksi, että tunsimme heidän puolestaan surua, vihaa ja iloaikin. Lukiessamme teimme jatkuvasti muistiinpanoja, joita vertasimme keskenään tutkimusprosessin edetessä.

Perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä, on sisällönanalyysi. Sisällönanalyysissä on valittava jokin tarkkaan rajattu, kapea ilmiö, josta kerrotaan kaikki, mitä irti saadaan. Sen jälkeen aineistosta poimitaan kaikki kiinnostava, joka luokitellaan, teemoitetaan tai tyypitellään ja lopuksi kirjoitetaan yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 93–94.)

Pietilän (1976, 4) mukaan sisällön erittelyn avulla voidaan kuvailla jonkun dokumenttjoukon sisältöä ja tehdä sen perusteella päätelmiä; dokumenttien sisältöä voidaan selittää muiden ilmiöiden avulla tai muita ilmiöitä dokumenttien avulla. Kvalitatiivisen aineiston analyysi on aikaa vievää ja vaivalloista puuhaa, joten tutkijan on pidettävä huoli tapausten määrästä ja kertyvän tekstin määrästä; on tärkeää miettiä ennalta, miten aineisto saadaan hallittavaan ja prosessoitavaan muotoon (Mäkelä 1990, 53).

Valitsimme menetelmäksi Tuomen ja Sarajärven (2003, 98–99) teoriasidonnaisen analyysin. Siinä on tiettyjä teoreettisia kytkentöjä, jotka eivät pohjaudu suoraan teoriaan. Etenimme aluksi aineistolähtöisesti ja valitsimme analyysiyksiköitä, joiden pohjalta aloimme etsiä teoriaa. Löydetty teoria toimi apuna analyysin etenemisessä. Aineistolähtöinen laadullinen eli induktiivinen aineiston analyysi on kolmivaiheinen prosessi, johon kuuluu aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Analyysissä yhdistellään käsitteitä ja saadaan näin vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päätelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkitusta ilmiöstä. Kyseessä on prosessi, jossa tutkija muodostaa yleiskäsitteiden avulla kuvauksen tutkimuskohteesta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105–115.)

Tutkimusaineistoa analysoimme käyttäen sisällönanalyysiä. Aloitimme lukemalla muistiinpanoja ja siten tutustuimme aineistoon. Haastattelimme perhetyöntekijöitä lisätäksemme tekstin ymmärtämistä.

Varsinaisia päiväkirjasivuja oli yhteensä neljäkymmentäneljä A4-kokoista sivua, joista toisesta perheestä (case 1) kaksikymmentäkahdeksan ja toisesta (case 2) kuusitoista sivua. Muistiinpanoissa olivat perhetyöntekijöiden kirjaamina perheitä koskevat tukitoimet, jotka perhetyöntekijät itse tekivät tai joissa he olivat jollain tavalla osallisina. Perheet olivat saaneet tukea case 1:ssä vuoden ja kolmen kuukauden ajan ja case 2:ssa noin vuoden verran. Koska kiinnostuksen kohteenamme oli lapsi ja hänen saamansa tuki, poimimme teksteistä kaikki kohdat, joissa mainittiin lapsi tai joissa teksti viittasi toimenpiteeseen, joka kohdistuu lapseen. Valitsimme tarkkaan rajatun, kapean ilmiön – lapsen saaman tuen – ja siirsimme muun mielenkiintoisen materiaalin, jota aineistotamme löytyi, seuraavaan mahdolliseen tutkimukseen, kuten Tuomi ja Sarajärvi (2003, 94) neuvovat tutkijaa tekemään.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

7.1 Tutkimusperheet

Tutkimuksemme kohteena olleiden perhetyöntekijöiden muistiinpanot sisälsivät kahden perheen kanssa tehdyn työn informatiivista raportointia; muistiinpanot oli kirjoitettu hankkeen käyttöön, oman ja työparin työn helpottamiseksi. Toisessa perheessä perheen äiti oli lapsen kanssa vankilassa ja toisessa lapsi asui äidin kanssa kotona ja vankilassa oli isä. Case-kuvaukset on kirjoitettu yhteenvetona perhetyöntekijöiden päiväkirjamuistiinpanoista sekä perhetyöntekijöiden haastatteluista ja ovat siten osa tuloksia.

7.1.1 Case 1: ”Sanna ja Sannan perhe”

Sanna oli projektiin tullessaan vankilassa ensikertalaisena ja kärsi puolen vuoden tuomiota lievästä huumausainerikkomuksesta. Hän tuli projektiin mukaan kuukautta ennen vapautumistaan vankilan päihdetyöntekijän suosituksesta. Sanna oli projektiin tullessaan noin 30-vuotias. Hänellä oli pitkä, noin 20 vuoden päihteiden ongelmakäyttö takanaan. Hän oli vahvasti päihderiippuvainen ja hän oli ollut kymmeniä kertoja hoidossa sen takia. Lisäksi Sanna kävi säännöllisesti päihdepsykiatrian poliklinikalla. Sannalla ei ollut koulutusta eikä työtä ja hän asui ennen tuomiotaan ensikodissa. Sannan veli oli vankilassa ja Sannan välit omaan isään olivat huonot; isä asui toisella paikkakunnalla ja hänellä oli siellä uusi perhe. Sannalla oli ystävä Mirjami ja miesystävä Tuomo, jotka olivat molemmat vahvasti päihdeongelmaisia.

Sanna oli yksinhuoltaja ja hänellä oli kaksi lasta, neljävuotias Eveliina ja kahdeksan kuukauden ikäinen Eero. Molemmat lapset olivat kärsineet syntyessään vieroitusoireista, jotka johtuivat äidin raskaudenaikaisesta huumeidenkäytöstä. Eveliina oli vammautunut pysyvästi ja hänet oli huostaan otettu eikä hänen isästään ollut varmuudella tietoa. Sannan kertoman mukaan Eveliinan isä oli todennäköisesti kuollut. Eveliina asui Sannan äidin luona ja oli tavannut omaa äitiään yhden kerran äidin vankeuden aikana. Eero syntyi Sannan asuessa päihdeäideille tarkoitettussa ensikodissa. Eeron isä oli vankilassa eikä ollut tunnustanut poikaansa. Eero oli kahden kuukauden ikäinen mennessään äitinsä mukana vankilaan. Eero kävi tarkkailussa lastenklinikan sosiaalipediatriisella osastolla.

Sanna ei vapautumisensa jälkeen kyennyt raittiuteen useista hoitoyrityksistä ja saamaansa tuesta huolimatta. Eero oli mukana yhdellä hoitajaksolla perhehoidossa ja muutoin vastaanottokodissa Sannan ollessa katkaisuhoidossa tai yksilöhoidossa. Eero oli muutamien kuukauden ajan sijoitettuna kriisiperheessä ja puolitoistavuotiaana hänet huostaan otettiin ja sijoitettiin perhehoitoon. Perheiden tuki -projektin piirissä Sanna oli yhteensä puolitoista vuotta. Sanna ilmaisi projektin asiakaspalautteessa perhetyöntekijän olleen sovittelijana hänen ja lastensuojelun välillä.

7.1.2 Case 2: ”Ville ja Villen perhe”

Villellä oli projektiin tullessaan pitkä rikostausta. Nyt hän oli vankilassa kuudetta kertaa; tämänkertainen tuomio tuli Villelle henkirikoksesta. Ville tuli Kaijan kanssa mukaan hankkeeseen vankilan järjestämän perheleirin kautta; perhetyöntekijä oli leirillä ohjaajana. Villellä oli entuudestaan rakennusalan ammatti ja pitkän tuomionsa aikana hän oli osallistunut vankilassa järjestettyyn yli neljä vuotta kestäneeseen koulutukseen.

Ville oli vapautuessaan neljäkymmentävuotias ja hänellä oli kaksi lasta, jotka olivat iältään seitsemäntoista- ja yhdeksäntoistavuotiaita. Ville ei näiden lastensa kanssa ollut pitänyt yhteyttä moneen vuoteen. Vankeustuomion loppupuolella Villen välit lapsiin lämpenivät ja hänestä tuli myös isoisä. Villen pikkusisko Maarit oli hoitanut paljon Villen asioita ja ollut isosiskon roolissa. Vapautumisen jälkeen Ville hoiti asiansa itsenäisesti kuntoon ja oli omatoiminen työnhaussa ja asuntoasioiden hoitamisessa.

Kolmekymppinen Kaija oli yhden lapsen yksinhuoltaja tutustuessaan Villeen. Nyt Kaijan tyttö Heidi oli kuusivuotias ja oli välillä oman isänsä luona; Kaijan äitikin hoiti Heidiä tarvittaessa. Kaija haki tukea Heidin kasvatukseen perheneuvolasta. Kaijan tukena oli myös pitkään ollut seurakunnan perhetyöntekijä, joka oli osaltaan tukenut Kaijaa vanhemmuudessa. Villellä ja Kaijalla oli yhteinen lapsi Iida. Villen vapautuessa Iida oli seitsemän kuukauden ikäinen. Kaija oli ollut useissa perhetapaamisissa lasten kanssa vankilassa ja Ville oli viettänyt viikonloppulomiaan kerran kuukaudessa Kaijan luona.

Ville ei vapauduttuaan muuttanut Kaijan luokse, koska Kaija halusi ensin näyttää Villen pysymisestä raittiina. Villen alkoholin käyttö pysyi hänen vapauduttuaan kohtuullisena, mutta he eivät Kaijan kanssa vielä projektin päättyessä olleet muuttaneet yhteen asumaan. Molemmat lapset asuivat Kaijan kanssa. Projektin loppuvaiheessa heille syntyi vielä toinen yhteinen lapsi. Mitä muutoksia uuden perheenjäsenen tulo toi tullessaan, sitä emme tätä opinnäytetyötä tehdessämme vielä ehtineet kuulla. Perheiden tuki -asiakaspalautteeseen Kaija kirjoitti saaneensa puolueetonta tukea ja arveli, etteivät olisi selvinneet näin hyvin ilman tätä tukea.

7.2 Projektin tuki lapselle

Aineistoa lukiessamme havaitsimme, että Perheiden tuki –projektin perhetyöntekijöiden tuki perheille jakautui puhelimen välityksellä tapahtuvaan ja tapaamisten yhteydessä annettuun. Erottelimme tekstistä lapsen kohdistuvat projektin antaman epäsuoran tuen ja suoran tuen ilmaukset, jotka näyttivät istuvan Heikkisen sosiaalisen tuen luokitteluun (2003, 884) hyvin ja päädyimme tarkastelemaan annettua tukea kyseisen luokittelun mukaisesti. Heikkinen luokittelee sosiaalisen tuen neljään osa-alueeseen: emotionaaliseen tukeen, arvostusta välittävään tukeen, tiedolliseen tukeen ja välineelliseen tukeen.

7.2.1 Epäsuora tuki ja suora tuki lapselle

Epäsuoran tuen ilmaisuja eli tukea vanhemman tai virallisen tahon kautta löytyi tekstistä useita kymmeniä. Seuraavassa esimerkissä perhetyöntekijä kannusti äitiä jaksamaan ahtaassa asunnossa; tällaisessa tilanteessa lapsi sai epäsuoraa tukea vanhemman jaksamisen kautta:

Case 1: Sanna kertoo, että ”pinna” on tosi tiukalla pienessä asunnossa ja on vaikeaa opettaa Eeroa nukkumaan omassa sängyssäkään, kun erillistä huonetta ei ole. Yritän tsemptata Sannaa kestämään tilannetta vielä reilun kuukauden, jonka jälkeen tilanne asumisen suhteen helpottaa.

Epäsuoraa tukea annetaan myös tilanteissa, joissa viranomainen on mukana. Tätä valottaa hyvin esimerkki, jossa perhetyöntekijä tuki perhettä perheneuvolassa käymiseen:

Case 2: Kaijalla on lähtenyt perheneuvola hyvin käyntiin. Ensimmäisellä kerralla he olivat olleet siellä kokoonpanolla Heidin isä, Heidi ja Kaija.

Suoran tuen ilmauksia perhetyöntekijöiden muistiinpanoissa oli yksitoista kappaletta. Seuraavan kirjauksen perusteella ilmenee, että perhetyöntekijä oli lapsen kanssa myös kahdestaan virkistysiltapäivän aikana. Lapsi sai silloin työntekijän koko huomion itselleen ja suoran tuen antaminen mahdollistui:

Case 2: Virkistys iltapäivä Linnanmäellä. Mukana oli Kaija, Ville, Heidi, Iida ja Villen siskon poika. Iidakin pääsi käymään pienimmille tarkoitetuissa koneissa, muuten minä pidin Iidalle seuraa, kun muut kävivät isommissa koneissa.

Alla olevasta esimerkistä ilmenee myös lapsen saama suora tuki, kun perhetyöntekijä toimi perheelle kuljettajana poliklinikalle ja perillä äidin asioidessa oli hetken lapsen kanssa:

Case 1: Lähdemme yhdessä päihdepsykiatrian pkl:lle antamaan huumeuseulat. Odotan Eeron kanssa Sannan hoitaessa asiaa.

Seuraavasta kirjauksesta käy ilmi, että lapsi sai suoraa tukea paluumatkalla, kun työntekijä vei lapsen takaisin vastaanottokotiin:

Case 1: Tämän jälkeen noudamme (Sannan kanssa) Eeron vastaanottokodista ja hän on mukana mennessämme viemään Sannaa (kuntoutusjaksolle) perhehoitoon...vien sitten Eeron takaisin (vastaanottokotiin).

Lapsen saama suora tuki ilmeni vain tapaamisten yhteydessä, ei koskaan puhelimitse. Tilanteissa, jossa lapselle annettiin suoraa tukea, oli useimmiten kyse myös oman ajan järjestämisestä vanhemmalle tai vanhemmille; usein kyseessä olivat myös kuljettamiseen liittyvät asiat. Lapselle ei varta vasten järjestetty yhteistä aikaa perhetyöntekijän kanssa.

7.2.2 Emotionaalinen tuki lapselle

Emotionaalista tukea saadaan tavallisesti perheenjäseniltä ja läheisiltä ystäviltä (Heikkinen 2003, 884). Perhetyöntekijät kuvasivat antamansa tuen olleen arjessa jaksamisen tukemista, joka on emotionaalista tukea. Heidän muistiinpanoistaan emme löytäneet yhtään kirjausta lapselle annetusta emotionaalisesta tuesta. Ainoa vanhemmalle annettu emotionaalisen tuen muoto tulee esiin kirjauksessa, jossa perhetyöntekijä lohduttaa äitiä tämän surressa ystävänsä kuolemaa:

*Case 1: ... ja itkee hysteerisenä puhelimessa. Rauhoittelen häntä ja kyse-
len, ... Tuomo on siis menehtynyt eikä Sanna ole saanut siitä mitään tietoa.
Yritän parhaani mukaan lohdutella Sannaa ...*

Emotionaaliseen tukeen kannustamisesta löytyi muutamia kirjauksia, kun perhetyöntekijät kannustivat sukulaisia antamaan tukeaan vangille. Esimerkiksi silloin, kun perhetyöntekijä kannusti vangin siskoa tukemaan veljeään:

Case 2: Pohdittiin yhdessä Villen tarvitsemaa tukea ja päädyimme siihen, että Ville tarvitsee kaiken mahdollisen tuen päihteettömyyteen ja siviilissä olemiseen... Maaritilla tulee olemaan suuri merkitys Villen tukiverkostossa ja Maarit on kyllä siihen valmis.

tai kun vangin välit omaan äitiinsä olivat tulehtuneet:

Case 1: Sannan äidin kanssa puhelinkeskustelussa tulee ilmi väsymystä ja voimakasta huolta tyttären tilanteesta. Käymme pitkän keskustelun ja päädyimme siihen, että äiti soittaa vankilalle ja keskustelee vielä hakemis-tilanteesta tyttärensä kanssa.

Alla olevasta kirjauksesta näkyy kuinka vanki itse ei kokenut saavansa emotionaalista tukea lähimmiltään:

Case 2: Kaija kokee, ettei hän saa heiltä (äiti ja miehen sisko) tukea lasten kasvatukseen vaan ainoastaan syyllistämistä.

Muistiinpanojen perusteella voidaan todeta, että pienen lapsen ja äidin välistä vuorovaikutusta mahdollistettiin järjestelmällä lapsen kuljetuksia äitiään tapaamaan äidin ollessa yksilöhoidossa. Tällainen tuki mahdollistaa lasta saamaan emotionaalista tukea suoraan äidiltään:

Case 1: ... Eeron viemistä Sannaa tapaamaan päihdehoitoon ja minä lupaan ao. asian hoitaa kaksi kertaa viikossa, jos Mirjami (Sannan ystävä) hoitaa sitten muita päiviä.

Työntekijöiden muistiinpanoista kävi ilmi, että projektin työntekijät kannustivat työs-
sään vankia ja vangin läheisiä emotionaaliseen tukeen ja mahdollistivat vuorovaikutus-
ta, jotta se voisi toteutua.

7.2.3 Arvostusta välittävä tuki lapselle

Arvostusta välittävä tuki koostuu tiedollisista tekijöistä, kuten kannustus, palaute ja arviointi (Heikkinen 2003, 884). Perhetyöntekijät kokivat jakaneensa runsaasti arvostusta välittävää tukea sekä vanhemmille että lapsille. Muistiinpanoista löytyi useita esimerkkejä vanhemmille annetusta kannustuksesta ja palautteesta; voidaankin olettaa, että myönteinen kannustava tuki siirtyy vanhemman kautta myös lapselle.

Muistiinpanojen perusteella vaikuttaa siltä, ettei perheen isä olisi halunnut tehdä perheneuvolan kanssa yhteistyötä. Kuten alla olevasta tulee ilmi, perhetyöntekijä keskusteli vanhemman kanssa perheneuvolan käyttämisestä menetelmästä, jossa käytetään videokuvasta apuna vuorovaikutusta arvioitaessa. Työntekijä kannusti isää osallistumaan videokuvaukseen ja keskustelun jälkeen hän suostuikin. Ilmeisesti luottamus perhetyöntekijään oli syntynyt ja vanhempi pystyi sitä kautta luottamaan myös perheneuvolan menetelmään:

Case 2: Perheneuvolassa he aikovat nyt videokuvaa vanhempien ja lasten vuorovaikutussuhteita. Ensimmäisenä he kuvaavat Kaijan ja Iidan yhdessäoloa ja tämän jälkeen Villen ja Iidan. Ville ei ajatuksesta ollut todellakaan innostunut ja meinasikin siitä kieltäytyä. Juteltiin kuitenkin siitä tilanteesta, niin kyllä Ville siihen sitten lopulta myöntyi.

Seuraavassa esimerkissä Iida on noin seitsemän kuukauden ikäinen, jolloin Eriksonin mukaan lapsen kehityksen kannalta on tärkeää rakentaa kiintymyssuhdetta vanhempiinsa vanhempien rakkauden, huolenpidon ja kiintymyksen avulla ja siten saavuttaa toivoa evääksi elämään (Laurila 2003, 28.) Perhetyöntekijä antoi palautetta ja tuki tapaamisten järjestelyssä:

Case 2: Nyt tärkeintä on miettiä, miten Ville ja Iida näkevät toisiaan, koska Iidan kannalta on tärkeää, että heidän välit pysyisivät kunnossa.

Kotikäyntien yhteydessä perhetyöntekijät kuuntelivat vanhempia ja kannustivat heitä parisuhteen hoitamiseen ja siten välillisesti tukivat myös perheen lapsia:

Case 2: Kaijalla ja Villellä kotikäynnillä. Kaijalla ja Villellä on mennyt nyt hyvin ja sopuisasti. Ville olisi valmis työstämään Kaijan ja hänen suh-

dettaan ja toivoisi, että he voisivat viettää edes silloin tällöin aikaa kahden kesken. Kaija ei taas halua edes keskustella asiasta, koska hänen mielestään se on rahan tuhlausta kahdestaan mennä esim. syömään tai elokuviin.

Kuten alla olevasta kirjauksesta käy ilmi, lapset saivat myös suoraa arvostusta välittävää tukea erilaisissa arjen tilanteissa kotikäyntien yhteydessä. Perhetyöntekijä on havainnoinut lasten vointia ja kirjauksista välittyä myönteinen kannustus:

Case 2: Kaijalla ja Vilellä kotikäynnillä. Heidillä on koulu lähtenyt hyvin käyntiin ja mieluusti hän luokastaan ja opettajastaan kertoikin. Iida oli jo oikein tomera pikku nainen. Puhetta Iidalla ei vielä tule, mutta muuten motoriikan suhteen kehitys ajallaan.

Myös seuraavasta näkyy perhetyöntekijän tekemää seurantaa ja tarkkailua lapsen voinnista. Perhetyöntekijä oli sosiaalipediatriisella osastolla äidin mukana, ja keskusteli sielä terveydenhoitajan ja lääkärin kanssa ja kirjasi havainnoinnistaan:

Case 1: Eero on kasvanut ja kehittynyt hyvin!

Samaa välittämistä lapsen hyvinvoinnista valottaa myös alla oleva kirjaus puhelinkeskustelusta lapsen vanhemman kanssa:

Case 1: Soitan Sannalle ja hän voi hyvin, samoin Eero.

Perhetyöntekijä puolsi verkostopalaverissa äitiä, joka halusi lapsensa mukaan perhehoitoon. Työntekijä antoi positiivista palautetta äidille ja tarkentavissa haastatteluissa ilmeni, että päihteettömänä ollessaan äidillä oli hyvä vuorovaikutus lapsensa kanssa; tuolloin lapsi oli alle kaksivuotias eli oli siis vielä hyvin riippuvainen äidistään.

Case 1: Puollan Sannaa ja hänen kykyään olla hyvä äiti.

Myös seuraavasta perhetyöntekijän kirjauksesta näkyy, että äidin panostus lapsensa tapaamiseen on ollut lasta ja lapsen tarpeita huomioivaa:

Case 1: Sanna on tehnyt ruokaa valmiiksi, niin että saa vain olla mahdollisimman paljon Eeron kanssa.

Kirjauksista tulee ilmi, että perhetyöntekijä oli arvioinut lapsen etua ja kannusti äitiä hoitamaan itsensä kuntoon, jotta lapsi saisi mahdollisimman hyvää hoitoa. Vuorovaikutusta kannustettiin pitämään yllä tilanteeseen parhaiten sopivalla tavalla, puhelimitse:

Case 1: Suosittelen Sannalle, että antaisi nyt Eeron olla siellä sijaisperheessä ja keskittyisi omaan hoitoon...soittaisi Eerolle niin, että hän kuulisi äidin äänen puhelimesta.

Projektin työntekijät antoivat itse usein positiivista palautetta ja olivat näin esimerkkeinä kannustamisessa.

7.2.4 Tiedollinen tuki lapselle

Tiedollinen tuki sisältää neuvoja, kehotuksia ja ohjeita, jotka auttavat henkilöä toimimaan ja huolehtimaan henkilökohtaisista tai tilanteen vaatimista asioista (Heikkinen 2003, 884). Perhetyöntekijät kuvasivat itseään rinnalla kulkijoiksi, jotka eivät ole virkamiehiä eivätkä vertaisia, vaan ohjaajia ja neuvoja.

Kotona lasten kanssa oleva äiti sai apua kodinhoitajalta kerran viikossa. Äiti oli saanut neuvoja kodinhoitomahdollisuuksista ja pystyi siten järjestämään itselleen aikaa olla perheen esikoisen kanssa kahdestaan; kodinhoitaja huolehti tuolloin kuopuksesta:

Case 2: Kerran viikossa hänen luonaan käy kodinhoitaja muutaman tunnin ajan, jolloin Kaijalla on aikaa viettää kahdenkeskistä aikaa Heidin kanssa.

Perhetyöntekijä neuvoi äitiä lapsen hoitoon liittyvissä asioissa ja varmisti siten, että lapsi saisi tarvitsemansa hoidon:

Case1: Soitan Sannalle ja hän voi hyvin, samoin Eero. Käy viikoittain päihdepsykiatrian pl:lla. Pyynnöstäni lupaa esittää ensikodille päivämäärät käynneistä, jotta saa Eeron hoidon pidemmälle ajalle sovittua.

Alla olevasta kirjauksesta ilmenee myös, että perhetyöntekijä tuki äitiä hakemaan apua perheneuvolasta. Kaija kävi vastaanotolla säännöllisesti viikoittain ja koki saavansa sieltä tukea:

Case 2: Kaija oli väsynyt Heidin rajojen hakemiseen. Kaija kokee, että hän ei saa tytölle mitään rajoja. Kaija on ottanut yhteyttä perheneuvolaan ja hänellä on aika sinne ilman Heidiä. Kaija kokee, että hän tarvitsee uusia keinoja ja tukea Heidin kasvatukseen.

Äiti tukeutui kasvatuskysymyksissä myös perhetyöntekijän apuun. Haastatteluissa ilmeni, että työntekijät pyrkivät tukemaan vanhempia, jotta he eivät siirtäisi vahingollisia kasvatustapoja sukupolvelta seuraavalle.

Case 2: Kaija on itse kasvatettu lyömällä ja hän pelkää sen siirtyvän hänen kasvatustapoihinsa.

Kotikäynnillä perhetyöntekijä tuki perheen kotona olevan vanhemman suhtautumista lapsen ja hänen vankilassa olevan vanhempansa tapaamisten tärkeyteen, kuten kirjauksesta käy ilmi:

Case 2: Kaija kuitenkin haluaa, että Iidasta ja Villestä tulee läheiset ja toivookin, että he näkisivät toisiaan useasti.

Seuraavasta esimerkistä näkyy, miten kotikäynnillä oleva perhetyöntekijä ohjasi ja kannusti hienovaraisesti lasta ja hänen vanhempansa terveyttä edistävään elämäntapaan:

Case 2: Heidillä oli ollut neuvola ja hänellä on ylipainoa 9kg. Nyt onkin sitten tarpeen huomioida hänen ruokavaliotaan.

Muistiinpanojen perusteella vaikuttaa siltä, että tiedollinen tuki oli kaikissa tapauksissa lasta ajatellen välillistä eli vanhemman tai viranomaisen kautta tapahtuvaa.

7.2.5 Välineellinen tuki lapselle

Välineellinen tuki sisältää materiaallisen avun, työpanoksen, rahan tai ajan antamisen (Heikkinen 2003, 884). Välineellistä tukea annettiin lastenhoitoapuna tilanteissa, joissa vanhempi hoiti omia asioitaan tai vanhempi ei pystynyt itsenäisesti hoitamaan lasta. Näissä tilanteissa tuki kohdistui sekä vanhempaan että lapseen, kuten alla olevasta kirjauksesta käy ilmi, ja voikin ajatella, että lapsen kanssa vietettynä aikana oli annettu arvostusta välittävää tukea suoraan lapselle:

Case 1: Menen aamusta Sannalle klo: 9. Sanna on juuri herännyt, eikä ole saanut pakattua Eeron vaatteita. Hän pyytää minua auttamaan asiassa ja laitamme sekä nimikoimme vaatteet yhdessä.

Perhetyöntekijä osallistui käytännön tekemisiin yhdessä vanhemman kanssa ja siten tuki vanhemmuutta. Kuten seuraavista merkinnöistä näkyy, tuki oli usein kuljettamista ja asioista muistuttamista:

Case 1: Menen noutamaan Sannan (katkaisuhuhoitopaikasta) ja menemme yhdessä hänen kotiinsa. Tämän jälkeen noudamme Eeron (vastaanottokodista) ja hän on mukana mennessämme viemään Sannaa (päihdekuntoutuslaitokseen) perhehoitoon. Sisään kirjautumisen jälkeen Sanna on Eeron kanssa ja vien sitten Eeron takaisin (vastaanottokotiin). Sovimme, että soittelemme vielä tarkemmin Eeron tuomisesta sosiaalityöntekijän kanssa.

Lapset saivat myös suoraan välineellistä tukea työntekijältä, kun hän osti lapsille ruokaa yhteisen virkistyspäivän aikana; äiti ei ollut huomionnut lasten tarvetta saada ravintoa pitkän virkistyspäivän aikana:

Case 1: Linnanmäellä Sannan ja lasten kanssa....Sanna ei ollut varautunut lasten ruokailuun (asiasta oli puhuttu etukäteen???) , joten maksoin lapsille ruoka-annokset...

Projektin välineellinen tuki muodostui pääosin puheluista, kuljettamisista ja ajan antamisesta asiakkaalle. Välineellinen tuki on ollut myös osana muissa sosiaalisen tuen muodoissa ajan antamisena asiakkaalle.

8 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO JA POHDINTA

Tutkimukseen valitut perheet saivat Perheiden tuki –projektin perhetyöntekijöiden kautta tukea sekä vankila-aikana että vapautumisen yhteydessä. Tuki kohdistui pääasiassa perheen aikuisiin ja lapset jäivät vähemmälle huomiolle. Vaikka tuki ei kohdistunut suoraan lapseen, hyötyi lapsi tuesta, koska kuten Clarke-Steward ja Parke (2003, 198) tutkimuksessaan tuovat esille, lapsen hyvinvointiin ja selviytymismahdollisuuksiin vaikuttaa suoraan lapsen senhetkisen huoltajan mielentila ja hoitamistapa. Vanhempien kannustaminen ja rohkaiseminen on siis lapsen kannalta tärkeää.

Perheiden lapset saivat projektissa epäsuoraa tukea vanhempiansa tai viranomaisten kautta. Suoraa tukea perhetyöntekijät antoivat lapsille tapaamisten yhteydessä ja tilanteissa, joissa vanhemmalle järjestettiin samalla omaa aikaa. Näyttääkin siltä, että lapsille suunnattiin suoraa tukea ainoastaan vanhemman tarpeiden kautta, ei lapselta kysyen tai lasta kuunnellen. Aikuiselle asiantuntijalle onkin Eskosen, Korpisen ja Raitakarin (2006, 43–44) mukaan suuri haaste herkistyä lapsilähtöisyydelle; lapsi kuitenkin hyötyy parhaiten, kun vuorovaikutuskäytäntö on uskottava kaikkien osapuolten silmissä. Uskottavuus syntyy siitä, että lasta kuunnellaan.

Perhetyöntekijät kokivat olleensa perheiden rinnalla kulkijoita ja käyttäneensä omaa persoonaansa työvälineenä. Monet tuettavat olivatkin antaneet palautetta, että he kokivat perhetyöntekijät lähes ystävinään. Projektin työntekijät kykenivät antamaan vanhemmille myös emotionaalista ja henkistä tukea, joka Heikkisen mukaan (2003, 884) välittyy yleensä vain perheenjäsenten ja läheisten ystävien kautta. Perhetyöntekijät ovat tuen ammattilaisia ja siten pystyvät säätelämään oman persoonansa käyttöä työtilanteissa ja huolehtimaan siitä, että eivät esimerkiksi luo ystävyysuhteita asiakkaidensa kanssa.

Arvostusta välittävää tukea ja tiedollista tukea perhetyöntekijät kokivat jakaneensa kaikissa tapaamisissa ja puhelinkeskusteluissa; päiväkirjamerkinnöissä nämäkin tuen muodot kulkivat pääasiassa vanhemmalle tai vanhemman kautta lapselle.

Vanhemman vankeus on verrattavissa vanhemman päihde- tai mielenterveysongelmiin tai vanhempien eroon (Sassi & Huhtimo 2006, 34–35); kaikissa näissä tilanteissa lapset ovat erityisen tuen tarpeessa. Myös Clarke-Steward ja Parke (2003, 197) ovat tutkimuksessaan todenneet, että vanhemman vankeuden vaikutukset lapseen ovat monimuotoisia ja samankaltaisia kuin avioeroissa, uudelleenavioitumisissa tai työttömyyden kohdassa perhettä.

Eriksonin psykososiaalisen teorian mukaan yksilön kehitys tapahtuu vuorovaikutusprosessina ja lapsen tarpeet muuttuvat kehityksen myötä; lapsen suotuisa kehitys edellyttää, että vanhemmat vastaavat hänen ikäkautensa mukaisiin tarpeisiin siten, että riittävän myönteinen kehityssaavutus on mahdollinen (Laurila 2003, 18–28). Silloin kun lapsen omat vanhemmat eivät syystä tai toisesta pysty vastaamaan lapsen tuen tarpeisiin, tarvitaan lapselle kohdistettua suoraa tukea. Kääriäisen (2006, 67) mukaan on tärkeää, että lapsi pääsee vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin, mikä taas edellyttää yhdessäoloa, yhteistä aikaa ja yhteistä paikkaa, joihin asiantuntijoilla ei useinkaan ole aikaa (Lahikainen 2001, 40–41). Mattilan mukaan (2003,8) lapsidiakonian keskeinen tehtävä on reagoida lapsen turvattomuuteen hyvissä ajoin ja vastata lapsen nähdyksi tulemisen toivoon. Tiivistetysti voidaan todeta: annetaan lapselle aikaa, kuunnellaan ja tuetaan siinä, missä tarvetta on.

8.1 Johtopäätökset

Perheiden tuki –projektissa tehtiin työtä perheiden tukemiseksi, mutta miten selviytyvät ne erityisen tuen tarpeessa olevat perheet ja lapset, jotka eivät saa mistään kohdennettua tukea? Aiemmin mainittujen vanhempien vankeuden, päihde- tai mielenterveysongelmien ja avioeron lisäksi myös maahanmuuttajaperheiden lapset ovat erityisen tuen tarpeessa. Kehitettyjä ja hyväksi havaittuja tukimalleja kannattaisikin soveltaa eri kohde-ryhmien kanssa tehtävään työhön.

Sosiaali- ja terveysalan kehittämishjelmissä on nostettu lapsiperheiden palvelut sekä perhetyö keskeisiksi kehittämisalueiksi (Uusimäki 2005, 20) ja Rikosseuraamusviraston

perhetyöryhmä (2003) on todennut, että perhesuhteiden hoidon kehittäminen vankilaaikana on erittäin tarpeellista yhteistyössä yhteiskunnan perhetyön toimijoiden kanssa. Työryhmä on linjannut edelleen, että lasten tilanteeseen vanhemman vankeuden aikana tulee kiinnittää erityistä huomiota. Perheiden tuki –projektin loppuraportissa (2006) todetaan, että lapset jäävät huomiotta ja taustalle perhetyössä, joten Kriminaalihuollon tukisäätiön juuri alkaneessa hankkeessa Ehjä perhe – Vankiperheiden ehkäisevä ja kuntouttava koulutus- ja vertaisryhmätoiminta keskitytään erityisesti lasten vertaisryhmätoimintamallin kehittämiseen.

Voimme todeta saman asian oman tutkimuksemme pohjalta: lapset jäävät näkemättä ja kuulematta. Hämmäntävää oli huomata, että nekin vähäiset lapsiin kohdennetut tuet, joita havaitsimme, määrittyivät vanhempien tarpeiden kautta. Ehjä perhe -projekti on aloittanut kehittämistyönsä lasten vertaisryhmätoimintaa ajatellen ja sen lisäksi lapset tarvitsevat omia tukihenkilöitä ja ehdottomasti perhetyöhön oman työntekijän. Perhetyötä tehdään nykyään sosiaali- ja terveydenhuollossa, seurakunnissa ja järjestöissä; silloin kun perhetyötä tehdään erityistä tukea tarvitsevien lasten perheissä, pitäisi kotikäynneillä ja tapaamisissa olla aina kaksi työntekijää, toinen lasta varten ja toinen aikuista varten.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Pyrimme huolehtimaan tutkimuksemme luotettavuudesta kuvaamalla menetelmäosuudessa, mitä tutkimuksessa tehtiin ja miten tutkimus suoritettiin. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (1997, 248) pitävät tärkeänä, että kaikki tarpeellinen selostetaan. Pyrimme myös suhtautumaan kriittisesti kaikkiin käytettävissä oleviin aineistoihin ja vertasimme eri lähteiden tietoja toisiinsa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 188).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden perusvaatimus on, että tutkijalla on riittävästi aikaa tehdä tutkimuksensa. Luotettavuutta voi myös parantaa face-validiteetilla, jossa tulokset esitetään niille henkilöille, joita aineistot koskevat tai jotka ovat muuten tuttuja tutkittavan ilmiön kanssa. Heitä pyydetään arvioimaan, vastaavatko tulokset tutkittua. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 139.) Käytimme opinnäytetyöprosessiimme puolitoista vuot-

ta, jona aikana tutustuimme laajasti tutkimukseemme liittyvän teoriaan, osallistuimme aihetta sivuaviin seminaareihin ja haastattelimme alalla työskenteleviä. Harjoittelu van- kilassa ja perhetyön koordinointi opinnäytetyöprosessin aikana syvensivät entisestään teoriapohjaamme. Lisäksi keskustelimme aiheesta eri tilanteissa ja kirjoitimme ja uudel- leen kirjoitimme analyysiosuutta. Meillä oli myös mahdollisuus parantaa luotettavuutta face-validiteetilla, kun esittelimme tutkimustamme ja sen tuloksia hankkeen perhetyön- tekijöille, joiden lapsille antamaa tukea tutkimme työssämme. Perhetyöntekijöiden kanssa kävimme vuoropuhelua koko prosessin ajan.

Tutkimuksessa on otettava huomioon eettiset kysymykset koko toiminnan ajan. Ensim- mäinen eettinen ratkaisu on tutkimusaiheen valinta, jolloin on kysyttävä kenen ehdoilla aihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Tutkimuksen kohteena olevien henkilöi- den kohtelu on suunniteltava ja selvitettävä huolella; humaani ja kunnioittava kohtelu on otettava huomioon kaikessa ihmiseen kohdistuvassa tutkimustyössä. Epärehellisyyttä on myös vältettävä kaikissa tutkimuksen osavaiheissa. (Hirsjävi, Remes & Sajavaara 1997, 27–29.)

Olimme molemmat pohtineet tutkimusaihetta, joka liittyisi päihteisiin, perheisiin, lap- siin ja mahdollisesti kriminaalihuoltoon ja asunnottomuuteenkin. Meistä toisella oli kokemusta päihdehuollosta ja perhetyöstä ja toisella päihdehuollosta ja asunnottomuu- desta. Ilahduimme, kun löysimme Kriminaalihuollon tukisäätiön Perheiden tuki – projektin perhetyöntekijöiden tilaaman tutkimuksen. Varsinainen tutkimustehtävä kir- kastui perhetyöntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen perusteella. Meitä alkoi kiin- nostaa, miten lapsi saa tukea tilanteessa, jossa tukea tarjotaan koko perheelle. Pää- dyimme tutkimaan aihetta perhetyöntekijöiden muistiinpanojen ja kokemusten kautta; eettisistä syistä emme lähteneet haastattelemaan näin vaikeassa ja haavoittuvassa ase- massa olevia lapsia tai heidän vanhempiaan.

8.3 Uudet haasteet

Tutkimusprosessimme vei meidät vapautumisen sillalle ja saimme seurata Pienimmän Pukin, Isomman Pukin ja Isoimman Pukin selviytymistä vuoren rinteeltä ruohoiselle niitylle. Pukit olivat neuvokkaita, tukivat toinen toisiaan ja pääsivät nauttimaan maukkaasta ruhosta. Pukit söivät vatsansa niin täyteen, että tuskin jaksoivat kävellä kotiin. Vapautuvalle vangille ja hänen läheisilleen voi käydä samalla tavalla; kun vapaus koittaa, ahnehditaan asioita ”vatsa täyteen”. Ahnehtiminen voi kuitenkin viedä takaisin lähtöpisteeseen, joten tukimuotoja vankeudesta pitkälle vapautteen kannattaa kehittää edelleen, sekä vangille että hänen läheisilleen.

Kriminaalipoliittiseksi haasteeksi haluamme nostaa vankiäideille ja heidän lapsilleen kehitettävän yhteisöllisen laitospaikan, jossa olisi mahdollista suorittaa vankeusrangaus ja saada samalla ammatillista tukea vanhemmuuteen. Englannissa (The Howard League for Penal Reform 1999, 8–9) on päädytty suosittelemaan kyseistä mallia, koska on todettu, että pienen lapsen paikka ei ole vankilassa eikä toisaalta erossa äidistäänkään.

Tutkimushaaste, johon toivomme jonkun tarttuvan, on sukupolvelta toiselle siirtyvä rikollisuus; kuinka paljon sitä on ja miten sen saisi katkaistua. Mattilan (2003, 40–46) mukaan sukupolvien ketjussa liikkuu itsetuntoa vahvistavia ja haurastuttavia tekijöitä. Monet asiat siirtyvät sukupolvelta toiselle ilman, että kukaan kiinnittää niihin erityistä huomiota. Sukupolvet muodostavat ketjun, jossa jokainen on vuorollaan lapsi ja vuorollaan aikuinen; kulloisenkin aikuissukupolven tehtävänä on vastata kasvavan lapsisukupolven tarpeisiin. Sukupolvien ketjussa kulkevia asioita ei voi mitätöidä kieltämällä ja torjumalla niitä. Clarke-Steward ja Parke (2003, 225) painottavat, että tarvitaan ymmärrystä siitä, miten vanhemman vankeus vaikuttaa lapseen, jotta voidaan katkaista sukupolvelta toiselle periytyvä rikollisuus. Haavoittunut ketju alkaa eheytyä, kun jonkin sukupolven vanhempi alkaa surra sitä, että on aikanaan jäänyt vaille vanhempiensa rakkautta. Tähän eheytymiseen ja toipumiseen tarvitaan tukea ja turvallisuutta.

LÄHTEET

- Bardy, Marjatta & Känkänen, Päivi 2005. Omat ja muiden tarinat. Ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Clarke-Steward, K. Alison & Parke, Ross D. 2003. The Effects of Parental Incarceration on Children. Perspectives, Promises, and Policies. Teoksessa Jeremy Travis & Michelle Waul (toim.) Prisoners Once Removed. The Impact of Incarceration and Reentry on Children, Families, and Communities. USA: The Urban Institute, 189–232.
- Dunderfelt, Tony 1998. Elämänkaaripsykologia. Porvoo: WSOY.
- Erikson, Erik H. 1962. Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskonen, Inkeri, Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 21–44.
- Granfelt, Riitta 2006. Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä? Teoksessa Tuula Heine & Markku Laatu (toim.) Vääräkirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 50–157.
- Granfelt, Riitta 2007. ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa”. Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisu 2/2007.
- Hanhiemon satuaarre 2003. Helsinki: WSOY.
- Heikkinen, Martti 2003. Sosiaaliset tekijät ja terveys. Teoksessa Kimmo Koskenvuo (toim.) Sairauksien ehkäisy. Helsinki: Duodecim, 883-891.
- Heino, Leena 2006. Psykologi Leena Heinin haastattelu Lounais-Suomen vankilassa 30.3.2006.
- Helminen, Marja-Liisa & Iso-Heininiemi, Mari 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Kuntaliitto.

- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemissa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirjatutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jyväskylän Katulähetys 2007. Viitattu 28.2.2007. <http://www.jyvaskylankatulahetys.fi>.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö 2005. Vapautuvan tukiohjelman puolivuotisraportti.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö 2006. <http://www.krit.fi>. Viitattu 9.1.2007.
- Kumpusalo, Esko 1991. Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Raportteja 8/1991. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus.
- Kääriäinen, Aino 2006. Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–67.
- L 36/1973. Laki lasten päivähoidosta.
- L 683/1983. Lastensuojelulaki.
- L 710/1982. Sosiaalihuoltolaki.
- L 767/2005. Vankeuslaki.
- Lahikainen, Anja Riitta 2001. Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 21–46.
- Laitinen, Jouko 2002. Teoksessa Markku Salminen & Klaus Toivonen. Vankeinhoidon perusteet. (toim.) Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002.
- Lapsen oikeuksien sopimus 1989. Viitattu 31.1.2007 http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_sopimus.
- Laurila, Anja 2003. Toivo ja Ilona. Raportti lastensuojeluprojekteista. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja.
- Mattila, Kati-Pupita 2003. Lapsidiakonian käsikirja. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Melin, Mie 1998. Fångarnas barn. Rädda Barnen och författaren. Kristianstads Boktryckeri.
- Mussen, Paul H. 2002. Esipuhe. Teoksessa Ross Vasta (toim.). Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. UNIPress, 11–12.

- Mäkelä, Klaus 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42–59.
- Möller, Sointu 2005. Suunnitelmallinen työskentely tekee lapsesta asiakkaan. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 61–69.
- Ojala, Toini & Uutela, Antti 1993. Rakentava vuorovaikutus. Porvoo: WSOY.
- Perhe muurin toisella puolella. Työryhmän mietintö 2003. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003.
- Perheiden tuki –loppuraportti 2007. Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Pietilä, Veikko 1976. Sisällön erittely. Helsinki: Gaudeamus.
- Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.
- Puumala, Sami 2006. Kriminaalihuollon sihteerin haastattelu. Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Kirkkohallitus. Diakonia ja yhteiskuntatyö. Helsinki. Haastattelu 10.2.2006.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.
- Rikosseuraamusvirasto 2006. Rikosseuraamusviraston monisteita 1 / 2006 Oikeususkontoon. Vankilasielunhoito ja vankeinhoidon rakennemuutos. Työryhmän mietintö. 31.12.2005.
- Saarnio, Tuula 2004. Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.). Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 240–255.
- Saharanta, Anna-Maija 2006. Opinto-ohjaaja Anna-Maija Saharannan haastattelu Lounais-Suomen vankilassa 3.5.2006.
- Sassi, Tarja & Huhtimo, Petra (toim.) 2006. Kun perhe lusii. Opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Sjöholm, Jaana & Tuovinen, Maarit 2004. Työntekijät lapsityössä – Lapsen etua tavoittamassa. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Järvenpään yksikkö. Opinnäytetyö.

Suomela, Maarit 2006. Kehittämispäällikkö. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Helsinki.

Sähköpostiviesti. 22.3.

The Howard League for Penal Reform 1999. In the best interests of babies. The Howard League submission to the prison service review of mother and babies in prison. England: The Howard League.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Uusimäki, Mervi 2005. Perhetyö palvelujärjestelmässä. Teoksessa Mikko Reijonen (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 17–42.

LIITTEET

Liite 1. Satu: Kolme Pukkia

KOLME PUKKIA

Olipa kerran kolme pukkia, jotka asuivat vuoren rinteellä. Siellä ei ollut paljoakaan syömistä, mutta tien toisella puolen oli ruohoinen niitty. Niitylle päästäkseen pukkien oli kuljettava sillan yli. Mutta sillan alla asui ilkeä peikko.

Eräänä päivänä Pienin Pukki astui kip-kop sillan yli.

- Kukas siellä kulkee minun sillallani? karjui peikko.

- Minä vain, Pienin Pukki, vastasi pukki lempeällä äänellä.

- Ahaa! Minäpä tulen ylös ja syön sinut, sanoi peikko.

- Älä syö minua, huusi Pienin Pukki. Minun iso veljeni tulee aivan kohta. Hän on paljon lihavampi kuin minä.

No, peikko nurisi ja murisi, mutta päästi Pienimmän Pukin menemään.

Kohta Isompi Pukki astui k i p – k o p, k i p – k o p sillan yli.

-Kukas siellä kulkee minun sillallani? karjui Peikko.

-M i n ä v a i n, I s o m p i P u k k i, vastasi pukki.

-Ahaa! Minäpä tulen ylös ja syön sinut, sanoi peikko.

- Ä l ä s y ö m i n u a, huusi Isompi Pukki. M i n u n i s o v e l j e n i t u l e e k o h t a. H ä n o n p a l j o n i s o m p i k u i n m i n ä.

No, peikko nurisi ja murisi, mutta päästi Isomman Pukin menemään.

Kohta Isoin Pukki astui KIP-KOP, KIP-KOP sillan yli.

-Kukas siellä kulkee minun sillallani? karjui peikko.

-M I N Ä P Ä M I N Ä! I S O I N P U K K I! huusi pukki.

-Ahaa! Minäpä tulen ylös ja syön sinut, sanoi peikko.

-TULE VAIN! huusi isoin pukki.

No, peikko tuli ylös. Mutta Isoin Pukki laskei sarvensa tanaan ja puski peikon suoraan jokeen. Eikä peikkoa nähty enää koskaan niillä main.

Sitten Isoin Pukki meni toisten pukkien luo niitylle. Ruoho oli maukasta ja pukit söivät vatsansa niin täyteen, että tuskin jaksoivat kävellä kotiin.

Sen pituinen se. (Hanhiemon satuaarre, 2003)

Liite 2. Lasten tehtävät.

ARKI ILMAN TOISTA VANHEMPAA

Lasten ryhmä 7–12 –vuotiaat

Arki ilman toista vanhempaa: 1. ryhmäosio

Varataan aikaa 1h.

Ryhmän orientaatiossa tuodaan esille, että jokaisella ryhmään osallistuvalla lapsella on yhteinen tekijä – toisen vanhemman vankeustuomio. Toisen vanhemman vankeustuomiota käsitellään tehtäviä tehden sekä keskustellen.

Ryhmä toteutetaan keskustelemalla ajatuksista ja tunteista, jota vankila sanana herättää. Keskustelun tukena tehdään tehtäviä omalla tahdilla. Jokainen ryhmäläinen saa tehtäväkansion, jonka hän voi itse koristella mieleisekseen esim. tarroilla. Kansiota voi myös kuvittaa itse piirtäen.

Ohjaaja ylläpitää keskustelua ryhmän aikana keskustelemalla lasten kanssa tehtävistä nousseista aiheista välillä keventäen puhumalla esim. harrastuksista. Ryhmän päätteeksi kansiot voi halutessaan ottaa mukaansa tai jättää odottamaan 2. ryhmäosiota.

Liitteenä on: Arki ilman toista vanhempaa – ohjaajan orientaatio sekä lasten kansioon kuuluvat tehtävät: Kuka joutuu vankilaan ja miksi?, Minun vanhempani, Elämän jana, Elämä tänään ja Sinun kysymyksesi?

Arki ilman toista vanhempaa: 2. ryhmäosio

Varataan aikaa 1h.

Toisella ryhmäkerralla jatketaan samoja tehtäviä kuin 1. ryhmäosiossa sekä keskustellaan tunteista, joita on saattanut nousta pintaan ensimmäisen ryhmän jälkeen. Ryhmien päätteeksi lapset saavat tehtäväkansionsa mukaan ja he voivat halutessaan jatkaa niiden tekemistä sekä näyttää vanhemmilleen.

Ryhmätyöskentelyn tavoitteena on työstää tehtäviä ja keskustella ohjaajan avustuksella esiin nousseista kysymyksistä koko ryhmän kanssa. Tehtävien lisäksi aihepiireinä keskusteluissa nousee esille mm. kosketuskielto vankilalla tapaamisissa, kavereille puhuminen, ikävä, opettajien suhtautuminen, kirjeiden kirjoittaminen, erossa olo.

Ryhmien tavoitteena on antaa lapsille myönteinen kokemus siitä, että vaikeista asioista voidaan puhua sekä jakaa tunteita ja kokemuksia toisen vanhemman vankeustuomiosta. Ryhmässä lasta voidaan rohkaista kuuntelemaan itseään ja ilmaisemaan omia ajatuksiinsa, tunteitaan ja tarpeitaan. Ryhmässä omien kokemusten jakaminen ja toisten kokemusten kuuleminen auttaa lasta ymmärtämään, ettei hän ole ainoa, jonka toinen vanhempi on vankilassa.

Arki ilman toista vanhempaa: - ohjaajan orientaatio lapsille

Jokainen perhe on erityinen ja ainutlaatuinen. Kahta samanlaista perhettä ei olekaan. Perheitä on monenlaisia ja he asuvat hyvinkin erilaisissa kokoonpanoissa. Kaikissa perheissä ei jokainen perheenjäsen asu samassa kodissa. Perheet myös rakentuvat hyvin erilaisista ihmisistä. Sinun perheesi on nyt erilainen, koska toinen vanhemmistasi on vankilassa. Teillä jokaisella on yhteinen syy, miksi olette nyt perheleirillä ja tässä ryhmässä. Ryhmän aikana meillä on tarkoitus miettiä, miten teidän elämäänne ja arkeenne niin kotona, koulussa kuin kavereiden kanssa on vaikuttanut se, että teidän isänne/äitinne on vankilassa.

Voimme myös keskustella tunteista, jota vanhemman vankeustuomio herättää. On ymmärrettävää, että saatat kokea monenlaisia tunteita ja joitakin tunteita saatat itsekkin pelästyä. Ei ole ollenkaan väärin tuntee esim. syyllisyyttä tai vihaa. Saatat myös tuntee huolestuneisuutta tai pelkoa siitä, että välisi vankilassa olevaan vanhempaan muuttuisi hänen ollessa poissa sinun arjestasi. Tämän vuoksi on tärkeää välillä puhua tunteista ja ajatuksista, joita ehkä ajattelet suurimmaksi osaksi itseksesi. Tapaamiset vankilalla myös saattavat pelottaa ja tuntua vierailta.

Saatte itsellenne kansion, jossa on erilaisia tehtäviä, joiden pohjalta voidaan pohtia yhdessä asioita. Voit myös täytellä niitä ihan itsekseen, jos niin haluat. Jatkamme sitten iltapäivällä näissä teemoissa. Jos päivällä sinulle jää aikaa niitä täytellä, niin toki saat. Voit myös jo päivällä näyttää niitä vanhemmillesi. Tarkoitus olisi, että leirin aikana voisimme puhua vankeusasioista luontevasti ja avoimesti ja teilläkin olisi mahdollisuus esittää siihen liittyviä kysymyksiä niin paljon, kun vain mieleen tulee. Uskon, että jokaisella teistä on ainakin kaksi kysymystä mielessä, jota ette ole rohjenneet kysyä!

Lasten aineiston lähteenä on käytetty työkirjaa: Carole Gesme M.A., CCDP with consultation from Michele Kopfmann 10/1993. Help for Kids! Understanding Your Feelings About Having A Parent in Prison or Jail. For Kids Ages Six and Older.

KUKA JOUTUU VANKILAAN JA MIKSI?

Säännöt tuovat turvaa elämäämme. Kuvittele esimerkiksi mitä voisi tapahtua, jos liikennevaloja ei olisi tai jos me vaan voisimme ottaa kaupasta mitä ikinä haluamme maksamatta sitä.

Kun me rikomme lakia, sen seuraukset meidän täytyy vain hyväksyä. Joskus ihmisen rikottua lakia hänen täytyy mennä vankilaan.

► *Mitkä teot mielestäsi ovat niin vakavia, että ihmisen tehtyä niitä häntä rangaistaan vankilaan joutumisella?*

Jos sinulla on kysymyksiä teosta, joita äitisi/isäsi rikkoi, kirjoita ne tähän. Etsi aikuinen, joka voi vastata näihin sinun kysymyksiisi. Voit pyytää myös isääsi/äitiäsi kertomaan.

MINUN VANHEMPANI

Joku minun perheenjäsenistäni ei tällä hetkellä asu kanssani, koska hän on vankilassa.

Kuka tämä henkilö on? _____

Missä tämä henkilö on? _____

► Piirrä kuva äidistäsi/isästäsi, joka on tällä hetkellä vankilassa

Kaikilla perheillä on ongelmia. Joskus meistä tuntuu, että meidän perhe on ainoa, jolla on ongelmia. Sinun perheesi voi opetella käsittelemään ongelmia, tehdä muutoksia ja tulla läheisemmäksi toistensa kanssa, vaikka joku perheenjäsenistä olisi poissa.

Muista, että joskus myös kunnolliset ihmiset tekevät pahoja asioita. Myös se on tärkeä muistaa, että sinun äitisi/isäsi teki jotain väärin – ET SINÄ.

Vaikka sinun äitisi/isäsi teki virheen ja hän joutui vankilaan, se ei tarkoita sitä, että hän olisi huono ihminen. Älä syytä itseäsi äitisi/isäsi tekemisistä. Muista myös aina, että sinun äitisi/isäsi silti rakastaa sinua, vaikka ei olekaan joka päivä luonasi!

ELÄMÄN JANA

Kuinka kauan äitisi/isäsi on vankilassa? _____

Piirrä tärkeimmät hetket elämässäsi, jotka äitisi/isäsi on menettänyt ollessaan vankilassa. Voit piirtää esim. synttärisi kakuilla ja joulun kuusella.

Päivä jolloin äitisi/isäsi

joutui vankilaan _____

► Kuinka kauan olette olleet erossa?

► Mitä on tapahtunut äitini/isäni ollessa vankilassa?

► Miten olet kertonut näistä tapahtumista äidillesi/isällesi?

_____ Päivä, jolloin äitini/isäni palaa kotiin

ELÄMÄ TÄNÄÄN

- ▶ Kirjoita, piirrä tai kerro, mikä on muuttunut sinun elämässäsi sen jälkeen, kun äiti-si/isäsi joutui vankilaan.
- ▶ Onko sinulla yhtään aikuista ihmistä, jolle voit puhua, Ketä?
- ▶ Onko sinulla yhtään ystävää, jolle voit puhua, Ketä?
- ▶ Mikä on erilaista sinun kotonasi?
- ▶ Mikä on erilaista sinun koulussasi?

SINUN KYSYMYKSESI

Alla on lista joitakin kysymyksiä, joita toiset lapset ovat kysyneet. Laita rasti kysymyksen perään, johon sinä haluat vastauksen. Voit myös lisätä omia kysymyksiäsi.

Kysymysten pohjalta voit käydä keskustelua vanhempasi kanssa hänen olostaan vankilassa. Sinulla on oikeus saada vastauksia kysymyksiisi ja on ihan oikein, että niitä saat-
taa olla mielessäsi hurjan paljon. Vanhempasi varmasti vastaa kysymyksiisi mielellään, joten älä arkaile kysyä niitä.

Kysymyksiäsi voidaan käyttää perheleirin perhekohtaisessa keskustelussa, jos sinä annat siihen luvan. Keskustelussa on mukana perheleirin kaksi ohjaajaa.

- ▶ Missä minun äitini/isäni syö? _____
- ▶ Mitä vaatteita minun äitini/isäni pitää päällään? _____
- ▶ Missä minun äitini/isäni nukkuu? _____
- ▶ Onko minun äitini/isäni turvassa? _____
- ▶ Mitä ”kaltereiden takana” tarkoittaa? _____
- ▶ Voinko puhua puhelimitse äitini/isäni kanssa? _____
- ▶ Mitä tapahtuu jos minä sairastun? _____
- ▶ Kuka pitää minusta huolen? _____
- ▶ Lisää minun kysymyksiäni:

Liite 3. Saatekirje suostumuslomakkeeseen

20.3.2006

Hei –

Opiskelemme Diakonia-ammattikorkeakoulun Helsingin yksikössä sosionomi-diakoneiksi. Teemme opinnäytetyötämme liittyen Perheiden tuki –projektiin, jossa sinunkin perheesi on mukana. Oheisella lomakkeella pyydämme suostumustasi, että voimme käyttää tutkimuksessamme Perheiden tuki –projektiin liittyvää sinua tai alaikäistä lastasi koskevaa aineistoa.

Opinnäytetyössämme pyrimme selvittämään, miten Perheiden tuki –projekti vastaa vankilasta vapautuvan itsensä ja hänen perheensä tuen tarpeisiin. Materiaalina käytämme hankkeen projektisuunnitelmaa, vuosiraportteja sekä työntekijöiden muistiinpanoja ja raportteja. Lisäksi haastattelemme projektin työntekijöitä.

Toivomme, että annat suostumuksesi sinua ja alaikäistä lastasi koskevan aineiston käyttöön. Tutkimuksessamme sinua ja lastasi koskevia tietoja käsitellään siten, että teidän henkilöllisyytenne eivät tule olemaan tunnistettavissa opinnäytetyössämme. Sinulla on myös oikeus kieltäytyä, koska tietojen antaminen on täysin vapaaehtoista.

Ystävällisin terveisin:

Asta Juntunen

Tarja Lönnroth

SUOSTUMUS

Perheiden tuki –projektissa mukana olevan henkilön suostumus tietojen käyttämiseksi tutkimuksessa

Minulle on selvitetty Diakonia-ammattikorkeakoulun Helsingin yksikön opiskelijoiden (Asta Juntunen ja Tarja Lönnroth) tutkimuksen ”Miten Perheiden tuki –projekti vastaa vankilasta vapautuvan itsensä ja hänen perheensä tuen tarpeisiin?” tarkoitus ja menetelmät.

Olen tietoinen siitä, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että henkilöllisyyteni pysyy vain tutkimuksen tekijöiden tiedossa.

Annan suostumukseni siihen, että minua ja alaikäisiä lapsiani koskevia tietoja voidaan käyttää ”Miten Perheiden tuki –projekti vastaa vankilasta vapautuvan itsensä ja hänen perheensä tuen tarpeisiin?” –tutkimuksessa edellyttäen, että minun ja lasteni henkilöllisyyttä ei voi julkaistavasta materiaalista tunnistaa. Kaikki itseäni ja lapsiani koskeva yksilöitävissä oleva aineisto on hävitettävä välittömästi tutkimuksen valmistuttua. Aineistoa saavat käsitellä ainoastaan opiskelijat Asta Juntunen ja Tarja Lönnroth.

_____/ 2006
Päiväys

Allekirjoitus

Nimenselvennys